

Poticanje kulture čitanja u izvannastavnim i izvanškolskim aktivnostima

Belec, Elena

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:005163>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Elena Belec

**Poticanje kulture čitanja u izvannastavnim i
izvanškolskim aktivnostima**

(DIPLOMSKI RAD)

Rijeka, 2017.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Elena Belec
Matični broj: 0009063731

Poticanje kulture čitanja u izvannastavnim i
izvanškolskim aktivnostima

DIPLOMSKI RAD

Diplomski studij: Hrvatski jezik i književnost, jednopredmetni

Mentor: prof. dr. sc. Estela Banov

Rijeka, 29. lipnja 2017.

Sadržaj

1	Proces čitanja.....	6
1.1	Prepoznavanje riječi	6
1.2	Razumijevanje riječi u tekstu	6
1.3	Poticanje čitanja.....	7
2	Literarna komunikacija	8
2.1	Vrste i svrha čitanja	9
2.2	Strategije čitanja	10
3	Blagodati čitanja.....	11
3.1	Bogaćenja rječnika	12
3.2	Imaginacija	12
3.3	Nova iskustva	13
3.4	Čitalačka pismenost.....	13
4	Stavovi prema čitanju.....	14
4.1	Čitanje i učenici koji nerado čitaju	14
4.2	Poteškoće tijekom čitanja	16
4.3	Književnost u nastavnom procesu	17
5	Učeničko slobodne vrijeme.....	18
5.1	Slobodne aktivnosti	19
5.1.1	Učeničke slobodne (izvannastavne) aktivnosti	19
5.1.2	Učeničke slobodne (izvanškolske) aktivnosti	20
5.2	Povijest izvannastavnih i izvanškolskih aktivnosti	21
6	Važni čimbenici slobodnih aktivnosti	22
6.1	Voditeljeva kompetentnost.....	22
6.1	Voditeljeva kreativnost.....	22
6.2	Tehnički uvjeti	23
6.3	Postupak učlanjivanja i broj članova	23
7	Čitateljski klub	24
7.1	Vrste čitateljskih klubova	25
7.2	Čitateljski klubovi u Rijeci	25
7.2.1	Čitateljski klub <i>Mali knjigoljupci</i>	26
7.2.2	Čitateljski klub <i>Čarobna kućica</i>	26
7.3	Knjižnica kao poligon.....	27
7.4	Kako zainteresirati djecu i mlade za knjigu?.....	27

8	Broj članova – opseg čitateljskih klubova.....	28
8.1	Čitateljski klub <i>Mali knjigoljupci</i>	28
8.2	Čitateljski klub <i>Čarobna kućica</i>	29
9	Način i pravila rada.....	29
9.1	Gniježđenje.....	29
9.2	Komunikacija tijekom i nakon susreta.....	30
9.3	Čimbenici kvalitetnog razgovora o knjizi.....	31
10	Središnji dio susreta – razgovor o knjizi.....	32
10.1	Razgovor o knjizi.....	32
10.1.1	Poticanje rasprave igrom.....	33
10.1.2	Rječnik čitatelja.....	34
10.2	Čitateljevo osjećajno sudjelovanje tijekom čitanja.....	34
11	Evaluacije knjige.....	36
11.1.1	Čitateljski klub <i>Mali knjigoljupci</i>	36
11.1.2	Čitateljski klub <i>Čarobna kućica</i>	36
11.2	Odabir knjige za čitanje.....	37
	Zaključak.....	39
	Sažetak.....	40
	Ključne riječi.....	40
	Literatura.....	42
	Izvori.....	43
	Prilozi.....	44

Uvod

Izvannastavne i izvanškolske aktivnosti za učenike predstavljaju dodatnu mogućnost napretka, osobnog razvoja i izvor zadovoljstva. Upravo te potrebe učenici mogu zadovoljiti sudjelujući u čitateljskim klubovima, no oni su uz ostale družine i sekcije samo jedna od mogućnosti. Stoga se interes za istraživanje ovog područja nametnuo sasvim spontano i prirodno. Oduvijek sam bila zainteresirana za čitanje i knjigu kao izvor znanja i sredstvo učenja, dok sam kasnije spoznala knjigu kao užitak i razonodu. Dakako, metodička naobrazba dodatno je potaknula moja želju za proučavanjem knjige kao medija. Konkretnije, najveća motivacija bili su nastavnički kolegiji *Priča i pričanje u nastavnim, izvannastavnim i izvanškolskim aktivnostima*, *Osnove poučavanja hrvatskoga jezika i književnosti* i *Metodika jezičnog i književnog odgoja i obrazovanja*. Tu motivaciju, implicitno, njegovale su i obje nositeljice kolegija i uvijek poticale moju želju da budem što bliža onima koji su me nagnali da odaberem ovaj poziv. Usto oba čitateljska kluba, u kojima sam neposredno opažala, za mene su pristavljala izazov i potvrdu kako su čitatelji snaga koja je uređenom društvu prijeko potrebna. Voditeljica i dječja knjižničarka Sanja Alijević bila je važan i vrijedan posrednik, ali i poticaj za nastanak ovoga rada.

Ukoričena knjiga danas sve više gubi na važnosti jer su je zamijenile, eventualno, e-knjige. Ipak čitanje knjiga kao oblik korištenja slobodnog vremena najviše su zamijenile društvene mreže, igrice, filmovi i serije. Upravo će ovaj rad biti pokušaj isticanja vrijednosti knjige u suvremenom životu, jer je čovjek, naposljetku, oblikovan knjigama koje čita. Stoga u ovom radu neće biti stavljen naglasak na onog čitatelja koji čita gradivo u udžbeniku ili administrativne tekstove. Već će se radom pokušati ukazati na vrijednost čitanja književnoumjetničkih tekstova u slobodno vrijeme.

Prvi dio rada dat će teorijski okvir unutar kojeg će biti prikazane odlike izvannastavnih i izvanškolskih aktivnosti, ali i proces čitanja, blagodati čitanja i učeničko slobodno vrijeme. Potom je dan prikaz niz aktivnosti čitateljskih kluba koji su esencija ovoga rada. Nakon toga uslijedit će analiza rada i djelokruga aktivnosti unutar dvaju čitateljskih klubova iz Rijeke, u čijem sam radu sudjelovala neposrednim opažanjem. Moja uloga nije bila vidljiva jer nisam sudjelovala u raspravi, već sam opažala bez sudjelovanja kako bih što uspješnije ostvarila cilj opažanja. Analiza će odgovoriti na pitanja kako i zašto, stoga će na kraju rada biti dan nužan zaključak.

1 Proces čitanja

Čitanje je, u današnjem suvremenom svijetu, prijeko potrebna generička intelektualna vještina. Čitanje doprinosi lakšem učenju i olakšava rad na tekstu, ali i u velikoj mjeri utječe na uspjeh tijekom školovanja. Prepoznavanje i razumijevanje riječi temeljni su procesi čitanja i esencija čitateljske pismenosti. Svetlana Kolić-Vehovec (prema: Lomax and McGee, 1987.) ističe kako, već stoljećima, postoji pet komponenata povezanih s ranim čitanjem: razumijevanje diskursa kao sredstva komunikacije i poznavanje konvencija o čitanju, razumijevanje grafičkih elemenata (razlikovanje slova), fonološka svjesnost, znanje o prikladnosti grafema i fonema te čitanje riječi. Spomenute vještine dijete usvaja nakon četvrte godine života i postupno ih razvija. Sam proces čitanja podrazumijeva iznimno velike kognitivne zahtjeve: pažnju, zadržavanje pročitanih informacija i povezivanje informacija s prethodnim znanjima (Kolić-Vehovec 2013).

1.1 Prepoznavanje riječi

Čitanje kao kompleksan i zahtjevan proces za početak podrazumijeva da čitatelj može prepoznati riječi. Prepoznavanje riječi zapravo znači automatiziranu povezanost zapisane riječi u tekstu s njenim oblikom koji se nalazi u mentalnom rječniku. Taj proces podrazumijeva dekodiranje riječi koji je jednostavnije savladati ako je prisutna fonološka svjesnost u abecednom pismu. Glasovi su u pismu označeni slovima, dakle prepoznavanje glasova uvjet je za prevođenje napisane riječi u izgovorenu riječ. Prije prvog obrazovnog ciklusa dijete mora osvijestiti rastavljanje riječi na glasove i stapanje glasova u riječi. Da bi učenik mogao kognitivne kapacitete usmjeriti na razumijevanje značenja, prepoznavanje riječi mora biti brzi nesvjestan postupak. Takav automatizirani postupak vodi k tečnom čitanju te je to ujedno i jedan od važnijih ciljeva prije i tijekom obrazovanja (Kolić-Vehovec 2013). Što dijete, tj. učenik prije svlada fluentno prepoznavanje riječi to će ostatak procesa biti jednostavniji i brži.

1.2 Razumijevanje riječi u tekstu

Već je na početku poglavlja istaknuta važnost prepoznavanja i razumijevanja riječi te bez njih nema daljnjeg napredovanja u obrazovanju pa tako niti u čitanju. Svetlana Kolić-Vehovec (2013) naglašava kako prepoznavanje riječi ne znači i razumijevanje, iako je to teško za shvatiti svakom čitatelju jer je to za njega automatska vještina. Razumijevanje riječi u određenom tekstu je međudjelovanje između autora koji je napisao tekst, sadržaja tog teksta, sposobnosti i čitateljevih ciljeva te konteksta. Razumijevanje riječi u tekstu, za razliku od

prepoznavanja riječi, ne završava u prvom obrazovnom ciklusu, već je podložno cjeloživotnom učenju. Leksički fond kojeg čitatelj (dijete ili učenik) ima uvelike ovisi o njegovoj sposobnosti razumijevanja različitih vrsta tekstova. Za razumijevanje cjelokupnog teksta nije potrebno razumijevanje baš svake riječi jer će se iskusniji čitatelj, ako ima dovoljno vremena, vraćati na prethodne rečenice i ponovno ih iščitavati. Razumijevanje je još složenije ako uzmemo u obzir sve razine teksta i objedinjavanje: riječ, rečenica, odlomak i tekst u cjelini. Međutim, osim razumijevanja nužno je da čitatelj ima i primjerena znanja o području koje čita. Dakle, prethodno rečeno potvrđuje da je izuzetno važno prilagoditi izbor tekstova učeničkom rječniku i njegovom prethodnim znanjima, ali i interesima (Kolić-Vehovec 2013).

1.3 Poticanje čitanja

Današnjem je učeniku na raspolaganju niz mogućnosti provođenja slobodnog vremena. Može gledati serije, filmove, slušati glazbu, baviti se sportom, družiti se s prijateljima ili jednostavno ljenčariti. Meta Grosman u svojoj knjizi *U obranu čitanja* (2010: 20) izrekla je šokantnu i zabrinjavajuću tezu kada je posrijedi čitanje kao užitak: „Stručnjaci koji proučavaju vizualno potpomognute priče filma, crtanog filma i privlačnosti videoigara, smatraju da će čitanje književnih djela zbog užitka u potpunosti izumrijeti. Razlog tome bit će sve bogatija ponuda ugodnijih oblika zabave.“ Dakako da postoji određena opasnost i strah stručnjaka da se knjiga zaboravi i napusti, samim time bi se napustio vrijedan i kvalitetan izvor znanja.

Međutim, potrebno je ukazati na vedriju, ali manje istaknutu osobinu djece i mladih, a to je ljubav prema knjizi. Za ljubav prema knjizi ponajviše su odgovorni, prije svega, roditelji i skrbnici. Karol Visinko (2014) ističe kako dob, obrazovanje i socijalni status roditelja i skrbnika znatno utječu na svijest o važnosti knjige. Djeca u ranoj dobi, još prije škole, nauče slušati i govoriti, a škola je njihov primarni dom za učenje čitanja i pisanja (Grosman 2010). Tek nakon roditelja, nastavnici materinskog jezika i odgajatelji mogu poticati svijest i ljubav prema knjizi. Usađivanje istinske ljubavi prema knjizi mnogo je značajnije od reklamnih projekata koji su nastali iz pomodarstva. Samo probuđena strast prema knjizi može polučiti zadovoljavajuće rezultate. Velike kampanje i popularizacija knjige rijetko mogu probuditi žar prema knjizi i kvalitetan proces čitanja kod uspavanih čitatelja. Dakako, kampanje su vrijedne i zasigurno imaju barem neku poticajnu funkciju za proces čitanja.

Svakako je vrijedno istaknuti i pohvaliti projekt u kojem sudjeluje i Republika Hrvatska: *Prijedlog Nacionalne strategije poticanja čitanja*. Na početku Prijedloga stoji sljedeća konstatacija: „U Hrvatskoj do sada nisu postavljeni dugoročni ciljevi koji bi se odnosili

na razvoj kulture čitanja i pismenosti. Ustvrdilo se da je nužno izraditi strateški dokument koji će povezati i usklađivati djelovanje svih čimbenika u tom zahtjevnom procesu: od autora, preko knjige do čitatelja.¹ Dakako, nikako ne bi smjelo stati samo na izrađenoj Nacionalnoj strategiji, već bi svaki zaljubljenik u knjigu trebao širiti svijest o knjizi i njezinoj moći. Škola i ostale ustanove za odgoj i obrazovanje imaju veliku snagu i volju da educiraju i informiraju o blagotvornim učincima knjige. Upravo i Nacionalna strategija pristupa (ne) čitateljima s inovativnom i prepoznatljivom idejom: *Oprez! Čitanje vam može promijeniti život*. Osim Nacionalnom strategijom, čitanje se pokušava aktualizirati i osuvremeniti mjesecom knjige, točnije od 15. listopada do 15. studenoga. To su samo neki od pokušaja za promicanje dobre hrvatske knjige i čitanja, ipak zaljubljuvanje u knjigu započinje prije svega spoznajom da je čitanje knjige intiman čin. Tako razlozi za čitanje ne mogu biti nametnuti izvana, već oni moraju dolaziti iznutra i biti naši, privatni (Juričić 2015).

2 Literarna komunikacija

Literarna komunikacija značajnija je i nadilazi školsku interpretaciju. Literarna komunikacija otvara nova pitanja i poziva učenike na suradnju, istraživanje i propitivanje. Ona je u izravnoj komunikaciji s učenicom, književnim tekstom i nastavnikom, te za razliku od školske interpretacije predstavlja veći izazov učenicima i učiteljima. Karol Visinko (2014) ističe važnost odnosa učenika i djela, tj. literarne komunikacije tijekom cijelog života. U toj je komunikaciji važan posrednik, osobito u vrijeme prijelaza iz stadija konkretnih operacija u stadij formalnih operacija² (Berk 2015). Spomenuti posrednik je nastavnik i time se može zaključiti da je posrijedi literarni trokut. Dakako, za svako književno djelo važno je da ga prethodno okusi i proživi nastavnik-posrednik ili u nekim izvanškolskim aktivnostima voditelj ili moderator. Naime, mora uspostaviti ontički odnos s književnim djelom. Ako je proživljeni odnos između učitelja-posrednika i književnog djela dublji, učitelj će moći bolje i kvalitetnije približiti književnu riječ učeniku. To podrazumijeva pripremanje usmjerenih pitanja i zadataka za književno djelo. Međutim, u prikazanom procesu literarnog trokuta nipošto ne smije izostati

¹ Prijedlog Nacionalne strategije poticanja čitanja predlaže sljedeće ciljeve: (1) uspostavljanje društvenog okvira za podršku čitanju, (2) razvoj čitalačke pismenosti i poticanje čitatelja na aktivno i kritičko čitanje i (3) povećanje dostupnosti knjiga. Dostupno na: <https://www.google.hr/search?q=PRIJEDLOG+NACIONALNE+STRATEGIJA+POTICANJA+%C4%8CITANJA&oq=PRIJEDLOG+NACIONALNE+STRATEGIJA+POTICANJA+%C4%8CITANJA&aqs=chrome..69i57j69i61.12135j0j4&sourceid=chrome&ie=UTF-8>

² Učenik koji je ušao u posljednji stadij: stadij formalnih operacija (najčešće oko 12./13. godine života) može, za razliku od prethodnog stadija, fleksibilno, idealističko i idealno razmišljati, razvijati i osvješćivati apstraktne pojmove, sustavno tražiti rješenja te razvijati slične sposobnosti (Berk 2015).

nastavnikova osjetljivost za književnoumjetničku riječ jer tada je na gubitku najviše učenik koji će biti zakinut za odgojnu zadaću, dok će sve ostale zadaće biti krnje ostvarene.

Karol Visinko (2014) iznosi vrijedan stav da umjetnici nisu samo književnici, već i učitelji književnosti koji u sebi nose ili bi trebali nositi osjetljivost za literarnu riječ. Učenici pred takvim učiteljem književnosti neće ostati zakinuti niti za znanje niti za umjetničku vrijednost djela. Literarna komunikacija obogatit će i jačati učenika kao osobu, ali i uz pomoć nje učenik će postići sljedeće kompetencije koje su propisane u zadaćama čitateljskog odgoja: određenu razinu književnoga obrazovanja, razviti kulturu čitanja, stvaralačke sposobnosti učenika, književni ukus; omogućiti bogatiji, sadržajni i suptilniji duhovni život; izgraditi cjelovit pogled na svijet (Rosandić 2005, 52). Čitanje u školi, tj. na satu hrvatskog jezika nikako ne možemo odvojiti od čitanja u slobodno vrijeme i zbog toga je vrijedno prožimati ta dva čitanja.

2.1 Vrste i svrha čitanja

U svrhu što uspješnije literarne komunikacije koja je nužan preduvjet za uspješno izvođenje odgojno-obrazovnog procesa, od presudne je važnosti objasniti vrste čitanja i svrhu čitanja. Dakako, učenici koji čitaju iz užitka i koji promišljaju tijekom čitanja, čitaju prije svega s razumijevanjem. To je prijeko potrebno razvijati jer se svaka vrsta čitanja temelji prije svega na čitanju s razumijevanjem te to predstavlja i nadređeni pojam: razumijevanje. Naši učenici koji čitaju u slobodno vrijeme čitaju u osobne svrhe koje može biti rekreativno, informativno, ali i istraživačko. Naime, ono može biti i zadano i obvezno ako učenik nešto mora proučiti za svoje osobne potrebe. S vremenom, kako se učenici spoznajno i intelektualno razvijaju, tako napreduju i u čitateljskim vještinama i tehnikama (Visinko 2014).

Učenici tijekom čitanja otkrivaju nove spoznaje uz koje uključuju svoje stavove i iskustva, te se to zove spoznajno čitanje. Za čitanje iz užitka osim spoznajnog čitanja važno je spomenuti i problemsko čitanje koje se kao jedna od vrsta čitanja očituje u zapažanju i izdvajanju problema koji se nalazi u tekstu. Kritičko čitanje isto je tako nužno zbog razvijanja kritičkog mišljenja o pročitanoj, te ono jača učenike i formira ih za buduće, uspješne govornike. Vrijedno je učenike upućivati na čitanje raznolikih sadržaja i funkcionalnih stilova kako ne bi mislili da je nužno čitati samo književna djela i da je to jedina zadaća nastave hrvatskog jezika. Valja naglasiti kako je svako čitanje za naše učenike izuzetno vrijedno i važno, pa makar i stručnih knjiga, enciklopedije, povijesne knjige ili sportske i dnevne novine (Visinko 2014). Time ćemo kod učenika razvijati i njegovati cjelovito čitateljsko umijeće, jer

nam je potreban učenik, a kasnije odrastao čovjek koji može i zna čitati najrazličitije vrste tekstova u skladu s potrebama i obavezama. Sve nabrojene vrste i svrhe čitanja vode nas ka glavnom cilju odgoja i obrazovanja, a to je samostalnost učenika i osvješćivanje potrebe za cjelovito i doživotno učenje i čitanje (Grosman 2010).

2.2 Strategije čitanja

Škola kao odgojno-obrazovna institucija može i mora učenika uputiti na to kako lakše i kvalitetnije učiti. Čitanje je upravo jedna od vještina koja će učeniku trebati čitavog života. Učenika je prijeko potrebno osposobiti za čitanje jer ćemo ga time osposobiti za kvalitetan i samostalan život.

Postoji niz savjeta kako bi čitali što brže i bolje, međutim metodičarka Karol Visinko naglašava kako je prije brzine čitanja nužnu osigurati učeničko razumijevanje jer je ono nužan preduvjet svega što slijedi. Neke od tih strategija lake su za primjenu i primjenjive za najrazličitije tekstove, usto te strategije nisu primjenjive isključivo samo u nastavi, već i u slobodnim aktivnostima. Za pretpostaviti je da će učenik biti uspješniji ako koristi više različitih tehnika što češće te je dobro kod učenika razviti svijest o njihovoj dobrobiti i poticati ih na korištenje.

Neke od strategija nisu samo strategije čitanje, već i poučavanja i učenja: strategija suradničkog učenja. Suradništvo je njegova primarna odrednica te je zbog toga izuzetno korisna jer doprinosi razmjeni znanja i prirodnom poticanju motivacije. Sljedeću strategiju implicitno koriste i učenici i studenti, a to je pregledavanje teksta. Svatko od nas uzeo je nesvjesno knjigu u ruke i prolistao njen sadržaj, cjeline, ilustracije i popis literature. To prije svega ovisi o svrsi čitanja, odnosno o cilju koji želimo uz pomoć te knjige zadovoljiti. Vrijedno je da se učenik upozna s knjigom, da zna koje sadržaje knjiga nudi jer smo svjedoci toga da se učenici ne znaju koristiti kodificiranim priručnicima: gramatikama, pravopisima i rječnicima. Prijeko potrebno je da učenik savlada korištenje tih knjiga, a u tome će biti uspješniji ako koristi strategiju pregledavanja teksta (Visinko 2014).

Nastava književnosti bit će ugodnija i kreativnija ako od učenika zatražimo da pokušaju predvidjeti kakav će biti kraj nekog romana ili ako na temelju ponuđenih ključnih riječi otkriju naslov i temu književnog djela. To je strategija predviđanja i u njezinoj srži su učenikova očekivanja. Kako je u nastavi dobro koristiti međupredmetnu korelaciju tako je i strategija stvaranja vizualnih prezentacija osobito važna za čitanje. Tuđe bilješke rijetko mogu

pomoći nama, a u skladu s time niti tuđe umne mape nam neće pomoći. Međutim, samokomuniciranje je njihova najvažnija odrednica. Učenici prije svega moraju razumjeti njihovu svrhu, ali i način bilježenja i rada na njima. Bilježenje tijekom čitanja od izuzetne je važnosti jer učenik promišlja tijekom čitanja i još jednom tijekom pisanja. Kako je učenje trajan proces, tako će nam bilješke biti od višestruke koristi jer ćemo se na njih uvijek radije vraćati nego li na tekst kao cjelinu (Visinko 2014).

Jedna od jednostavnijih strategija čitanja je samonadgledanje. Samonadgledanje podrazumijeva naše svjesne napore provjere razumijevanja. Potrebno je da učenik nakon nekog vremena prekine s čitanjem i provjeri je li sve dobro razumio. Ukoliko shvati da nešto nije razumio ili da ga nešto ometa u tom procesu, utoliko će se vratiti na prethodni dio ili umanjiti distrakciju. Ako je učenik dobro razumio pročitano moći će lakše koristiti sljedeću strategiju: prepoznavanje glavnih ideja. Učenici su u trećem obrazovnom ciklusu svikli tražiti osnovnu misao ili temu u knjižnom djelu, pa im određenje glavne ideje neće predstavljati problem. Međutim, ovaj strategija je pomalo sklizak teren jer je teško iz većih cjelina izvući samo jednu glavnu ideju. Na tom tragu od učenika ćemo moći zahtijevati da prepoznaju više ideja te to ni na koji način neće umanjiti kvalitetu pročitano. Posljednjom opisanom strategijom nisu iscrpljenje sve strategije, već samo neke koje se čine, u kontekstu ovoga rada, najprikladnije za redovnu nastavu i za slobodne aktivnosti (Visinko 2014). Zaključno bi valjalo naglasiti kako je uspješna nastava književnosti ili sat lektire rezultata nastavnikovog razumijevanja kompleksnosti čitanja i strategija kojima će poticati učenikove interese i sposobnosti.

3 Blagodati čitanja

Već se u prethodnim poglavljima isticala pozitivna strana čitanja, međutim nužno je naglasiti i okupiti sve blagodati čitanja na jednom mjestu jer su vrlo vrijedne kako za učenika tako i za odrasle čitatelje. Unutar ovog odlomka okupit će se pozitivne strane čitanja koje na učenika i čitatelja uopće, imaju blagotvoran učinak. Upravo zato je ovo poglavlje nazvano blagodati čitanja. Blagodati čitanje vidljive su kod onih čitatelja koji su ispunjeni dojmovima, bilo pozitivnim bilo negativnim, nakon što zatvore knjigu. Dojmovi ne moraju uvijek biti pozitivni jer bi to značilo da čitatelj, u ovom slučaju učenik nije kritičan ili da još uvijek nema dovoljno iskustva da bi bio kritičan.

Tu vrijednost najbolje je metaforički iskazala Ivana Bašić: „Književnost je put kojim postupno dolazimo jedni do drugih, ali istodobno čuvamo i nepovrediv prostor intime samo za sebe“ (Bašić 2011:9).

3.1 Bogaćenja rječnika

Jedna od najpoznatijih blagodati je povećanje učeničkog rječnika koji se gradi slučajno, spontano i pod utjecajem različitih izvora. Knjiga, bilo kao e-medij ili kao ukoričeni proizvod, poučava novim riječima iz konteksta. Karol Visinko (2014) naglašava da se rječnik gradi i usvaja spontano i na njega utječu najrazličitiji izvori: odrasli, obitelj, vršnjaci i mediji. Učenicima moraju biti dostupne knjige koje su prikladne za njihovu dob.

Dakako, knjiga mora biti primjerena njihovim razvojnim sposobnostima jer udio nepoznati riječi u novom tekstu ne smije biti veći od 10 posto. Ako je tekst učeniku izazovan ili drugim riječima ako tekst ima optimalan broj nepoznatih riječi, to će osnažiti učenikovu sliku o sebi. Preveliki broj nepoznatih riječi može obeshrabriti učenika i nagnati ga na odustajanje. U prvom obrazovnom ciklusu učenici riječi uče izravnim poučavanjem ili objašnjavanjem u tekstu. Osim ovakvih poučavanja, vrijedno je da učenici uče riječi i spontano, bez izravnog poučavanja. Time potičemo učenike na prilagodljivo korištenje riječi u različitim situacijama. Istraživanja su pokazala da postoji uzajaman odnos između bogatstva rječnika i pozitivnih iskustava u čitanju (Visinko 2014).

3.2 Imaginacija

Ivane Bašić u knjizi o biblioterapiji, ističe kako je imaginacija neizbježna prilikom čitanja nekih djela (Bašić 2011). Dakako, učenike i mlađu djecu treba pravilno usmjeravati i propitkivati njihove zaključke. Imaginacijom putujemo u druge prostor, pronalazimo nove svjetove i supostojimo zajedno s likovima. Upravo imaginacija igra važnu razliku između knjige i filma jer možemo čuti učenike kako je knjiga bolje nego što je film ili da ih je film razočarao. Prednost knjige nije samo slobodnija imaginacija, već i mogućnost preskakanja dijelova koji nas ne zanimaju ili ako nas zanimaju možemo duže razmišljati o njoj. S druge strane, kada gledamo film na televizijskom programu nemoguće je premotati "dosadni" dio, već je jedina opcija promjena programa (Horvat 2016: 13). Ipak, knjiga i film su dva različita medija koje nije dobro uspoređivati.

Imaginacija, koju pruža čitanje knjiga, dopušta čitatelju da sam zamisli izgled lika, opis mjesta i prostora. Usto, djeca mogu na individualan način doživjeti onomatopejske slike posebice ako je po srijedi glasno čitanje. To vodi k zaključku da će svaki čitatelj u svojoj glavi imati, npr. drugačiji lik Pere iz romana *Družba Pere Kvržice*. Kada je lik u nevolji učenici propituju rješenja kojim bi riješili problem i tako potičemo kod učenika kritičko mišljenje.

Sukladno s time postajemo i netko drugi i tako učimo biti i kraljević i prosjeka, te istovremeno razumijemo obojicu (Jerčić 2014). Time dolazimo do zaključka kako čitanje potiče fantazijske aktivnosti koje su vrlo korisne za razvoj mladog čitatelja. Mladi čitatelj će uz potaknute imaginacije i fantazijske aktivnosti bolje razumjeti društvo oko sebe, ali i sebe samoga.

3.3 Nova iskustva

Iskusniji, ne nužno i stariji, čitatelj lakše može riječima oblikovati vlastite doživljaje i stavove o pročitanoj. Mladi čitatelj uz pomoć čitanja moći će zakoračiti u neke nove svjetove i preći ograničenja obitelji i svoje društvene zajednice. Čitanje svjetske književnosti, primjerice američke ili afričke, omogućit će čitatelju da upozna ljude, karakteristike i vrijednosti stranih kultura. Njegovo raznoliko čitateljsko iskustvu sagrađuje ga kao kvalitetniju osobu jer može lakše prosuđivati i kritički promatrati ne samo knjigu, već i svijet oko sebe. Iskustvo čitanja doprinosi bolje poznavanju sebe, a možda i upoznavanju. Također čitanje poboljšava i nove socijalne odnose jer dijete koje mnogo čita može jednostavnije izreći misli i iskazati ono što osjeća te se tako bolje asimilira u zajednicu (Grosman 2010).

3.4 Čitalačka pismenost

Čitalačka pismenost također je jedna od blagodati čitanja. Ona pozitivno djeluje na pojedinca jer povećava samostalnost u pismenom i usmenom izražavanju misli. Nadalje, čitanje pomaže našem mozgu da bolje pamtimo i da se lakše koncentriramo. Tijekom čitanja aktiviramo dijelove mozga koju su zaduženi za jezik, vid i učenje putem asocijacija i povezuju se u neuronske mreže (Poljak 2015).

Nakon što je postignuta određena razina čitalačke pismenosti učenik može lakše napredovati u privatnom i društvenom životu. Unutar *Nacionalne strategija poticanja čitanja* istaknuto je kako bolja čitalačka pismenost podrazumijeva veću vjerojatnost za nastavak školovanja do 21. godine, dakle diploma visokog školstva. Usto je novim istraživanjima pokazano kako čitalačka pismenost pozitivno utječe na profesionalnu karijeru, na odnos prema studiranju, povezana je s cjeloživotnim učenjem i sa sudjelovanjem u društvu (Ministarstvo kulture, MZOS 2015).

Čitanje književnosti djeluje ne samo na naše emocionalno i psihološko stanje, već čitajući čitatelj usvaja gotove i jezični ispravne obrasce. Mlađim čitateljima, nažalost je prvi susret s jezikom češće televizijska reklama nego li slikovnica ili dječja bajka. Kako dijete

odраста potrebnije su mu sve složenije sintagme i jezične konstrukcije kako bi mogao opstojati i funkcionirati u zajednici. Čitanje književnih djela mladog čitatelja osposobljava za različite načine jezičnog izražavanja koji ovise o različitim govornim situacijama i sugovornicima. Čitanje će omogućiti lakše razvijanje asocijacija i misli te naknadno i njihovo izražavanje (Grosman 2010).

4 Stavovi prema čitanju

Hoće li unaprijed negativan stav prema čitanju zauvijek odrediti nekog učenika, ne zna se i teško je to utvrditi. Ipak postoji velika opasnost da će početno zaostajanje u razvoju čitateljskih vještina voditi k trajnom izbjegavanju čitanja. Dakako, takva opasnost postoji i kod djece koja pokazuju interes za knjigu ili su jednostavno najbolji čitatelji u razrednom odjeljenju. Izostanak poticaja kod obje skupine učenika ne vodi k postavljenom cilju odgojno-obrazovnog procesa. Kada kod djeteta prepoznamo potencijal, moramo mu osigurati da ga razvija. Usto, bilo bi korisno uputiti ga u neke od oblika izvannastavnih i izvanškolskih aktivnosti koje bi mu omogućile da može svoje stavove i mišljenja podijeliti s nekim koga to zanima. Tako će dijete osjećati sigurnost i više neće morati tragati za ljudima koji vole i njeguju književno-umjetničku riječ. Prethodno rečeno najbolje je zaključiti mišlju kako je od neizmjerne važnosti da nikada niti jednog učenika ne zakinemo u njegovom iskazu doživljaja ili da ga ne osudimo unaprijed. Tako bi se u njemu moga roditi ne čitatelj (Grosman 2010).

4.1 Čitanje i učenici koji nerado čitaju

Prije nego li se krene s organizacijom slobodne aktivnosti potrebno je ispitati interese učenika. To se podrazumijeva jer je učenik najvažniji i jedini subjekt nastavnog procesa, pa tako i slobodnih aktivnosti. Također bi bilo vrijedno ispitati i učeničke interese kada su po srijedi lektirni naslovi. Poznato je da je lektirni popis sačinjen na temelju kriterija reprezentativnosti i antologijske vrijednosti iz nacionalne i svjetske književnosti. Međutim, osim vrijednih djela, učenici bi trebali imati i mogućnost samostalnog odabira nekih djela. Ako ništa drugo, barem izabrati iz užeg izbora. Za pretpostaviti je kako bi učenicima bila korisna književna djela, iz dječje književnosti, koja su usmjerena primarno na odgoj i obrađuju neku od sljedećih tema: poremećaj u prehrani, rastava braka, gubitak prijatelja, iskrivljena slika o sebi i propale ljubavi. Takva se djela mogu obrađivati ne samo na satovima lektire, već i u sklopu slobodnih izvannastavnih i izvanškolskih aktivnosti. Svjesni smo toga da slobodne aktivnosti neće primamiti učenike koji nerado čitaju, ali njih na to ipak treba prikladno poticati. Učenici

koji imaju razvijene sljedeće kompetencije svakako će osvježiti slobodnu aktivnost (Visinko, 2014: 44-45):

- sposobnost učenika da može izražavati nakane, misli, stajališta, osjećaje i doživljaje,
- sposobnost učenika da se može izražavati subjektivno i objektivno,
- spremnost na slušanje književnoumjetničke riječi,
- učenikovo razumijevanje i zainteresiranost za jednostavnije i složenije tekstove,
- sposobnost čitanja sa sigurnošću, tečno i s razumijevanjem,
- lakoća uspostave komunikacije s književnim djelom,
- sposobnost samostalnog odabira knjiga za čitanje, pretraživanje i prikupljanje podataka,
- kritičko promišljanje

Iza mnogo djece i mladih koji vole čitati skriva se jedna pritajena skupina onih koji neradno uzimaju knjigu u ruke. Valjalo bi na te učenike obratiti više pažnje jer svaki nastavnik hrvatskog jezika suočit će se s učenikom koji ne voli čitati i koji ne pronalazi užitak u književnom djelu. Kod tih učenika ugniježđen je negativan stav prema čitanju književnih djela, ali i prema samoj književnosti. Možda je posrijedi averzija prema ukoričenoj knjizi, takvim učenima vrijedno bi bilo ponuditi književnoumjetničku riječ u drugačijem obliku, npr. u e-knjizi. To bilo korisno jer negativan stav neposredno utječe na ukupan proces čitateljske reakcije.

Škola ili kućna prisila često kod djece razviju takav stav i više nije moguće govoriti o prirodnim procesima kod čitanja, kao što su to interes ili ugoda (Grosman 2010). Često se ti učenici time ponose pa je Pennac (1996) zabilježio slučajeve kada se učenice ponose time što ne vide razliku između književnog djela i telefonskog imenika. Mnogi se od njih pitaju koje je razlika između 45. stranice i 145. stranice. Takvim stavovima nikako ne bismo smjeli podilaziti, ali niti na njih obraćati preveliku pažnju, već bismo trebali prikazati čitanje u nekom drugom svjetlu. Usto, nikad nikoga ne ćemo na silu pridobiti na čitanje jer glagol čitati ne podnosi zapovjedni način. Odbojnost taj glagol dijeli s još nekima: voljeti, mrziti, sanjati i željeti (Pennac 1996) Tko je krivac što djeca, mladi ali i stariji sve rjeđe posežu za knjigom? Prečesto ćemo čuti kako je knjiga izvor mudrosti i znanja. To jest točno, međutim toj tezi nedostaje još jedna nužna i vrijedna imenica, a to je užitak. Godinama nas uče da ćemo u knjizi pronaći odgovore na sva naša pitanja i opteretili su nas potragom za rješenjima i testovima kojima su provjeravali lektiru. Opterećeni zahtjevima koji su nametnuti prestajemo ili čak niti nikad nismo vidjeli ljepotu u poetskoj riječi, već uplašeno i panično tražimo odgovore na pitanja koja će se

propitivati na testu iz lektire. Zbog te potrage ne možemo se prepustiti potrazi za pustolovinama, ljudima, običajima i novim iskustvima koje knjige nude. Ne čitateljima nikako neće biti poticajni satovi književnosti ili sat lektire na kojima od njega tražimo točne i objektivne odgovore (Juričić 2008).

Ako učenik na početku prvog ili drugog obrazovnog ciklusa nije bio sklon čitanju, to ne znači da mora uvijek tako ostati. Dakako, nužni su vanjski poticaji. Isto tako, razvojnim slijedom učenika može doći do pozitivnog obrata i da učenik zavoli čitanje i da pronalazi užitak u poetskoj riječi. Aktivnosti koje volimo rijetko kada ćemo napustiti, tako će i čitatelj koji u čitanju pronalazi uživanje rijetko kada napustiti svoju omiljenu aktivnost. Pobuđena želja za čitanje književnih djela kod učenika je već pola puta do uspjeha jer jednom kada dijete privolimo čitanju ostaje nam samo da ga potičemo. Ako ne potičemo i ne usmjeravamo na knjigu, može se dogoditi sljedeće: „To ne znači da će jednom kada odraste, svaki od tih učenika voljeti čitati. Drugi užici možda će prestići užitak čitanja“ (Pennac 1996: 135).

Dakle, nikako ne bismo smjeli prestati tražiti načine i putove koji bi pomogli učeniku da zavoli poetsku riječ i da u njoj pronađe užitak za sebe. Nastavnik hrvatskog jezika tijekom svog rada u školi ne bi trebao poticati na čitanje samo učenike kojima se žare oči kada čitaju, već i one učenike koji teško i sporo čitaju. To sve potvrđuje sljedeća Pennacova (1996: 153) tvrdnja: „Zadatak izobrazbe jest naučiti djecu čitati, uvesti ih u književnost i osposobiti ih za slobodno prosuđivanje kada osjete potrebu za knjigom. Mada možemo prihvatiti da netko odbacuje knjigu, nedopustivo je da knjiga odbacuje njega.“

4.2 Poteškoće tijekom čitanja

Čitanje u izvannastavnim i izvanškolskim aktivnostima povezano je uz čitanje u školi, a to je već i prije istaknuto. Razvojni put čitanja u školi temelji se na razrednoj heterogenosti svakog pojedinca. Međutim, razredna neusklađenosti i kognitivna neravnoteža dobre su i poticajne za motivaciju, ali i jasan pokazatelj da se učenici međusobno razlikuju. Iako unutar izvannastavnih i izvanškolskih aktivnosti često imamo učenike podjednake dobi to ne znači da jednako pamte, da čitaju jednakom brzinom i da su jednako zainteresirani za književnoumjetničku riječ (Visinko 2015). To su neke od poteškoća tijekom čitanja koja prate učenike u dopunskim aktivnostima, dok su te poteškoće češće i obilnije kod učenika koji ne

čitaju ili čitaju minimalno. Te poteškoće mogu se spriječiti ako je početno čitanje³ pravilno bilo razvijeno jer ono ima odlučujuću važnost za daljnje razvijanje čitanja.

Karol Visinko (2014: 57-58) spominje Matthewov efekt: učenici koji su dobro savladali vještinu čitanja i mnogo čitaju razvijaju svoj rječnik. Oni će čitati još i više te će tako dodatno napredovati u svojim čitateljskim vještinama. Međutim, učenici koji nažalost nisu savladali vještinu čitanja te zbog toga čitaju sporije i teže, izbjegavat će čitanje jer njihov rječnik nije dostatno razvijen i to je razlog jer previše riječi u tekstu ne razumiju. Slobodne aktivnosti upravo su plodno tlo (ili bi barem trebale biti) za učenike koji sporije čitaju, teže dekodiraju riječi ili slabije razumiju. Želja je svih nastavnika i voditelja aktivnosti da se skupina slabijih čitača približi skupini čitača koji izvrsno čitaju i vole čitati. Međutim, to najčešće ostaje samo želja jer učenici koji teško čitaju izbjegavaju čitanje, a samim time i aktivnosti u kojima bi mogli razviti sebe i svoje vještine čitanja.

4.3 Književnost u nastavnom procesu

Prethodno je bilo riječi o stavovima prema čitanju pa je za pretpostaviti da će učenici koji više vole čitati biti skloniji nastavi književnosti. Učenici koje ne čitaju bit će nezainteresirani za nastavu književnosti te će generalizirati negativne stavove na ukupnu nastavu materinskog jezika. Ivana Bašić (2011) smatra kako postoji premalo „terapeuskog“ učinka u nastavi koji bi učenicima pružio više imaginacije, samostalnosti i zadovoljstva. Takvu nastavu bismo imali kada bismo učenicima nudili više književnih djela prema njihovim komunikacijskim vrijednostima, a ne samo prema kriteriju književno-povijesne važnosti. Dakako, ne postoje valjani argumenti za to da se izostave vrijedna antologijska djela, već bi barem malo prostora trebalo ostaviti za djela s kojima se učenici mogu poistovjetiti.

Svjesni smo da nastavnik koji traži uvijek iste elemente (tema, motivi, likovi, kompozicija) u književnom djelu može umanjiti potencijalnu kreativnost i želju za izricanjem vlastitog mišljenja koje je rezultat proživljenog teksta. To nipošto ne znači da bismo smjeli nastavu književnosti ili lektire osloboditi interpretacije ili pisanja dnevnika. Poželjno je učenike što prije upoznati s lektirnim naslovima već na početku školske godine. Nastavnik je taj koji mora uputiti učenike u njihove dužnosti tijekom čitanja odabranog dijela, a to podrazumijeva jasan naputak što i kako trebaju bilježiti i na što posebno trebaju obratiti pažnju. Nastavnici ne

³ Karol Visinko (2014: 74) ističe da je početno čitanje ključno za daljnje razvijanje učenika i da obilježava početak prvog obrazovnog ciklusa. Početno čitanje odnosi se na dekodiranje glasova, tj. slova. Učenik koji je dovoljno uvježbao dekodiranje može čitati automatizirano.

bi trebali bježati od dnevnika čitanja, već ih treba prilagoditi svakom djelu ovisno o tome koja obrazovna postignuća želimo postići. Vođenje bilježaka je kompleksno, ali nužno za svekoliko obrazovanje i upravo zbog toga nastavnik mora nadgledati i vrednovati učenički dnevnik.

Karol Visinko (2014) navodi kako je svrha pisanja dnevnika razvijanje navike aktivnog čitanja, emotivna i intelektualna zaokupljenost, razvoj pismenosti i mogućnost korištenja učenikovih bilježaka tijekom nastave ili kasnijeg učenja. Dobro vođen i pripremljen nastavni sat lektire podiže učenika na razinu estetskog subjekta. Učenik samostalno istražuje doživljajno spoznajne procese u različitim fazama književne komunikacije. Sat lektire inicira samostalno istraživanje i upoznavanje s književnim djelom i njegovu kolektivnu analizu. Važnost književne lektire je u stjecanju čitateljskog iskustva koje je značajno drugačije od obavijesnog iskustva, jer je u središtu lektire umjetnička riječ. Čitanje lektire trebalo bi sjedinjavati emocionalnu, fantazijsku i misaonu aktivnost. Pritom je samostalno čitanje u učenikovo slobodno vrijeme temeljni postupak. Nastavni sat lektire trebao bi biti susret koji je usmjeren prije svega na učenika i na njegov ontički odnos s djelom (Pavličević 2015: 17). Shodno tome, možemo zaključiti da je dobar sat lektire produkt predanog rada učenika i nastavnika.

5 Učeničko slobodne vrijeme

Učenik mora imati dovoljno slobodnog vremena kako bi se mogao uključiti u neku od slobodnih aktivnosti. Slobodno vrijeme učenika nužno je organizirati ili barem kontrolirati jer previše slobode može biti štetno. Iako je potrebno da škola kao institucija organizira slobodno vrijeme to ne znači da učenika netko mora vrednovati za njegov rad. Organizirano slobodno vrijeme mora biti prostor za stjecanje dodatnih kompetencija i vještina, ali i njihovo usavršavanje i prostor osobnog razvoja (Ivančić, Sabo 2012). Violeta Valjan Vukić (2013: 64) ističe kako je učeničko slobodno vrijeme mogućnost za odmor, razvoj i učenje u poticajnom okruženju, vježbanje samokontrole i izražavanja svojih misli i stavova.

Kao pozitivne učinke aktivnosti i organiziranoga slobodnog vremena na djecu i mlade navodi socioemocionalni razvoj koji podrazumijeva druženje s prijateljima kao i sposobnost učenika da se nosi s različitim situacijama. Nadalje, pozitivan učinak je i profesionalni razvoj. Profesionalni razvoj podrazumijeva razvitak i poticanje vještina koje su nužne za život i kasnije zapošljavanje. Također se ističe i blagotvoran učinak na fizički i kognitivni razvoj, ali i zdravlje uopće. Slobodno vrijeme koje nadziru i organiziraju ustanove za odgoj i obrazovanje potiču civilni razvoj i koji ima utjecaj na okolinu te odgovornost prema drugima. Time učenici

dobivaju priliku da se zajedničkim radom prione na postizanju nekog cilja. Svi programi koji se organiziraju sa svrhom upotpunjavanja učeničkog slobodnog vremena vrijedne su preventivne mjere koje pomažu djeci i mladima. To slobodno vrijeme ne mora nužno biti samo čitanje i razvijanje čitateljskih vještina. Svako kvalitetno provedeno slobodno vrijeme je vrijedno i doprinosi razvoju društvene odgovornosti (Valjan Vukić 2013).

5.1 Slobodne aktivnosti

Prvotni naziv za ovakav oblik provođenja slobodnog vremena bio je slobodne aktivnosti. Osamdesetih godina prošlog stoljeća tom se je nazivu nadmetnuo naziv izvannastavne i izvanškolske aktivnosti. Dakako da su ti termini vrijedni, međutim kako su posrijedi aktivnosti koje učenik slobodno odabire prikladniji bi bio naziv slobodne aktivnosti (Ivančić, Sabo 2012).

5.1.1 Učeničke slobodne (izvannastavne) aktivnosti

Stjepko Težak (1998) izvannastavne aktivnosti je okarakterizirao prije svega kao slobodne, a to znači da je učenik slobodan i samostalan u izboru, s obzirom na svoje sklonosti. Učenik izboru aktivnostima mora pristupiti bez prisile i nagovaranja kako bi odabrao one aktivnosti za koje ima sposobnosti i sklonosti. Sudionici izvannastavnih aktivnosti su učenici različitih razrednih odjeljenja i različite dobi, te ih povezuje sklonost prema sličnim interesima (Šiljković 2007). Učenici su motivirani za ovakav oblik rada, ali i nastavnik može i mora učenika poticati da se odluči za neku aktivnost.

Kako su izvannastavne aktivnosti povezane uz određeni nastavni predmet, tako učitelj hrvatskog jezika i književnosti učeniku može ponuditi niz aktivnosti: književne, jezikoslovne, recitatorske, novinarske, filmske i srodne družine. Izvannastavne aktivnosti, kao dio odgojno-obrazovnog procesa, uz pravilnu provedbu predstavljaju uspješan oblik provođenja slobodnog vremena koje učenik provodi u školi.

Izvannastavne aktivnosti razlikuju se od redovne nastave s obzirom na načine i metode realizacije aktivnosti. One su uglavnom organizirane kao radioničke i projektne aktivnosti te se najčešće odlikuju (samostalno) istraživačkim radom (MZOŠ 2006). Ciljevi kojem se teži i koji je zadan kada su po srijedi izvannastavne aktivnosti je povezivanje škole i društvenog života, poticanje i razvijanje individualnih učeničkih sposobnosti i kreativnosti, odgoj učenika za samoupravljanje (Mlinarević, Brust Nemet 2010). Izvannastavne aktivnosti koje su uvezane uz školski predmet Hrvatski jezik i književnost odabiru učenici koji su skloni jezično-umjetničkom

stvaralaštvu. Kako bi zadovoljili potrebe učenika književne izvannastavne aktivnosti imaju sljedeće ciljeve (Rumora 2013):

- razvijanje i poticanje umjetničkog senzibiliteta za kreativno stvaralaštvo,
- razvijanje ljubavi i potrebe za poetsku riječ
- razvijanje kreativnosti i mašte prilikom literarne interpretacije

Prema podacima iz Nastavnog plana i programa, za osnovnu školu, vidljivo je da za oblike neposrednog odgojno-obrazovnog rada predviđeno 35 sati tijekom jedne školske godine, što bi bilo svega jedan sat tjedno. Dakako, to nikako ne odgovara potrebama učenika.

5.1.2 Učeničke slobodne (izvanškolske) aktivnosti

Sam naziv aktivnosti sugerira da je riječ o aktivnosti koja se odvija izvan škole. Aktivnosti izvan škole podrazumijevaju prostor crkve, knjižnice, kazališta, klubova mladih i slični udruga za mlade (Težak 1998). Književne izvanškolske aktivnosti pružaju mogućnost dodatnog primanja književnog izraza i razmjenu čitateljskog iskustva koje redovni sati hrvatskog jezika i književnosti ne mogu u dostatnoj mjeri pružiti. Kao i kod izvannastavnih aktivnosti tako i u izvanškolskim aktivnostima nastavnik ima smanjen opseg poslova, za razliku od redovne nastave. Učenici uz pomoć učitelja⁴ rade na aktivnostima, uče istraživanjem, otkrivanjem i usvajaju vještine timskog rada. Učenici dijele zadatke i obveze i u sebi razvijaju osjećaj odgovornosti, ali i osjećaj samopotvrđivanja. Takve slobodne aktivnosti vrlo su pogodne za razvijanje radnih navika kod učenika, ali i socijalizacije (Rajić 2007: 137,138).

Osim dobrih strana izvanškolskih aktivnosti postoje nažalost i one ne tako pozitivne. Često su roditelji i skrbnici prezaposleni pa u najboljoj namjeri svoje dijete upišu na dodatne aktivnosti izvan škole. Međutim, roditeljska prevelika ambicioznost i želja za izvrsnošću može se loše odraziti na dijete. Usto, rad nekih radionica može biti upitne kvalitete ako izostanu potrebne kompetencije voditelja. Još jedna manjkavost izvanškolskih aktivnosti je i ta da roditelji za njih moraju često izdvojiti dodatan novac, te one više nisu dostupne svima. Međutim, takve aktivnosti neće biti predmet ovoga rada.

Za razliku od programa osnovne škole, plan i program za gimnazije nije uređen kada su u pitanju izvannastavne i izvanškolske aktivnosti. Na samom početku plana i programa stoji podnaslov „izborni program“ i objašnjenje da je izborni program namijenjen darovitijim

⁴ Učitelj u izvannastavnim i izvanškolskim aktivnostima ima drugačije zadaće. Na taj način mijenja se metodičko-didaktički trokut i on postaje inicijator, voditelj aktivnosti ili mentor (Šiljković 2007: 137).

učenicima, te učenicima s posebnim jezičnim i književnim interesima. Dakako, nastavnik i učenik sami biraju i određuju polje interesa (MZOŠ 2006).

5.2 Povijest izvannastavnih i izvanškolskih aktivnosti

Ne možemo tvrditi da su izvannastavni i izvanškolski poticajni oblici čitanja novost. Stjepko Težak (1969) bilježi podatak da se slobodne aktivnosti u našim školama javljaju 1953. Dakako, takvi oblici druženja postojali su i ranije. Šezdesete godine nazivaju se još i godine učeničkog zadrugarstva i društveno-korisnog rada. Sedamdesete godine pravo su gnijezdo promjena jer se rađa niz raznolikih slobodnih aktivnosti koje se sustavno nadovezuju na nastavno djelovanje. U vrijeme osnivanja prvih zagrebačkih gimnazija, točnije 1607.godine, učenici su djelomično organizirano razvijali svoje kazališne i literarne aktivnosti. Važno je istaknuti đačko društvo „Nada“ i „Zajednicu karlovačkih đaka“ koji su do danas ostavili neizbrisivi trag na ulogu srednjoškolskih literarnih klubova, družina i sekcija u vrijeme između dva rata. Do drugog svjetskog rata škola je bila organizator samo nastavnih oblika rada, dok su sve izvannastavne i izvanškolske aktivnosti bile privatna stvar i dogovor pojedinaca (Puževski 2002). Nakon poslijeratna reforma škole postaju središte kulturno-prosvjetnog i društveno-političkog života te se organiziraju i bujaju pionirske i omladinske zajednice.

Sredinom prošlog stoljeća sve je više obitelji u kojima rade oba roditelja i potrebno je zbrinjavanje djeteta nakon školskih obaveza. Škola tu vidi svoju obavezu i tako organizira slobodno učeničko vrijeme kako bi pomogla djeci da njihov razvoj bude kontroliran i primjeren dobi. Već sredinom stoljeća metodičari su ustvrdili da postoji napredak kod djece koja pohađaju izvanškolske i izvannastavne aktivnosti jer su njihove dobrobiti višestruke. Metodičari ističu da su slobodne aktivnosti važne za socijalizaciju ličnosti, pridonose razvoju mladenačkih snaga koje su kasnije preventiva za delinkventno ponašanje.

Organizirane i nadgledane slobodne aktivnosti pomažu učeniku da otkrije svoje talente, vještine i kompetencije, iskazuje svoje stavove i kritičko mišljenje, a pridonosi i zavijanju samopouzdanja (Šiljković 2007). Kako se slobodno vrijeme učenika, koje provede u prisustvovanju nekim aktivnostima, već godinama nadzire i istražuje, tako su metodičari došli do zaključka da dob i spol djeteta uvelike ovise o odabiru aktivnosti. Djevojčice su te koje se češće uključuju u slobodne aktivnosti (Mlinarević, Brust Nemet 2010).

6 Važni čimbenici slobodnih aktivnosti

Sljedeća poglavlja pokazat će koliko nužnih uvjeta mora biti zadovoljeno kako bismo mogli realizirati i kvalitetno organizirati slobodne aktivnosti izvan škole, ali i u školi.

6.1 Voditeljeva kompetentnost

Osim što nastavnik ili voditelj slobodnih aktivnosti mora biti kreativac vrijedno je naglasiti da on mora biti kompetentan, ali i da se njegovo zadovoljstvo mora reflektirati kroz njegovo rad. Spomenuti čimbenici važni su i za nastavu. Uza sve navedene kompetencije vrijedno je naglasiti i metodičke, a to su: stručna kompetencija odnosno sposobnost nastavnika da organizira i ostvari stručni sadržaj, nastavničke kompetencije koje uključuju nastavnikovu spretnost i snalažljivost u primjeni struke. Posljednja metodička kompetencija očituje se u sposobnosti nastavnika da surađuje u radu s učenicima i kolegama (Visinko 2014: 19-20).

Marko Juričić (2008) ističe da se učiteljevo zadovoljstvo u organizaciji i provođenju izvannastavnih aktivnosti očituje različitim silnicama: financijska potpora škole, sloboda prilikom izbora aktivnosti koje će učitelj voditi i mogućnost stručnog osposobljavanja kao i priznanje za rad i trud, kako od kolega tako i od učenika i roditelja. Stjepko Težak (1969: 16) upozorava na sljedeću problematiku kada su učenici u pitanju: „ako već postoji literarna družina, a ima učenika koji bi se radije bavili samo recitiranjem ili glumom, ne bi ih trebalo na silu gurati u literarne sekcije.“ Shodno tome, nastavnik mora propitkivati i osluškivati interese svojih učenika kako bi zadovoljstvo bilo obostrano.

Stjepko Težak (1969) smatra da najodlučniji kriterij za provođenje aktivnosti mora biti sklonost i sposobnost nastavnika. Smatra kako nezainteresiran nastavnik može učiniti više štete nego koristi, a svjedoci smo sve češćeg nametanja aktivnosti nastavnicima sve s ciljem povećanja satnice. Voditelj mora biti sposoban umjereno nadgledati sve aktivnosti koje se provode. Program rada samo je okviran i on je najčešće samo voditeljev prijedlog. Program je prepušten na volju učenicima koji ga slobodno mogu mijenjati prema svojim sklonostima, no nikako ne bi bilo korisno da izostane stručan sadržaj.

6.1 Voditeljeva kreativnost

U prethodnim ulomcima već je spomenuto kako unutar slobodnih, učeničkih aktivnosti nastavnik više nema glavnu ulogu, međutim nju gubi i kada je riječ o redovnoj nastavi. Unatoč tome što slobodne aktivnosti nisu organizirane kao ex katedra, to ne znači da

nastavnik više ne mora biti kreativan. Dapače, kreativnost nastavnika koji je i motivator je neizbježna i u redovnoj nastavi i u slobodnim aktivnostima. Dobar nastavnik i voditelj odgajat će i poticati učenike da napreduju u aktivnostima vođe, inicijatora, te da razviju poduzetne i organizacijske vještine koje će im u životu i radu koristiti. Nastavnik mora osvježavati i potkrepljivati praktične radove svojim teorijskim znanjima i tako raditi na zaokruženosti teorije i prakse u aktivnosti (Težak 1969).

Voditeljeva kreativnost mora pobuđivati učenikove interese i osposobiti učenika da traži različita rješenja, po mogućnosti kreativna. Neće svaki učenik isto reagirati na voditeljevu kreativnost i njegove načine rada jer svako dijete je individua koji ima vlastitu brzinu razvitka, ali kod svih učenika nužno je njegovati originalnost i osjetljivost tijekom rješavanja problema.

Slobodne aktivnosti nikako nisu i ne smiju biti namijenjene samo za najbolje, već i za učenike s najrazličitijim sposobnostima i motivacijama. To podrazumijeva veći angažman za nastavnika jer mora zadovoljiti potrebe koje zahtjeva heterogena grupa. Metodičari ističu kako postoji povezanost uspjeha u slobodnim aktivnostima sa školskim uspjehom. To bi značilo da učenik koji je uspješan u slobodnim aktivnostima može biti pozitivno potkrepljen za još više rada u razrednoj skupini i samim time još uspješniji. Uspjeh na jednom polju, u ovom slučaju, može biti poticaj i za socijalnu i društvenu sferu života, koja su često uzrok školskog neuspjeha. Stoga je potrebno da nastavnik-kreativac osmisli slobodne aktivnosti prema smislenoj i zabavnoj organizaciji slobodnog vremena (Zrilić 2009).

6.2 Tehnički uvjeti

Kada su po srijedi školski uvjeti, koji se odnose na prostor i dodatnu opremu, teško je biti kreativan i inovativan ako nedostaju neka od ključnih sredstava za rad. Itekako su važni uvjeti u kojima nastavnik radi jer u školi koja nema adekvatnu knjižnicu s dovoljnim brojem knjiga teško da će biti lako i zanimljivo održavati literarne susrete. Ponekad nastavnik i ulaže mnogo svog vremena, ali bez adekvatne i primjerene pomoći škole i države sve ostaje samo prazno slovo na papiru. Kreativnost i poticanje mladih na sudjelovanje, rad, promišljanje i osvješćivanje ne mora biti skupa investicija, ali svakako može biti vrijedna i korisna investicija.

6.3 Postupak učlanjivanja i broj članova

Učenicima, ali i nastavnicima teško je raditi u prevelikim ili premalim skupinama. Zbog toga valja voditi računa jer broj članova mora ovisiti o karakteru i zahtjevnosti aktivnosti

te u skladu s tim zahtjevima biti organiziran. Stjepko Težak (1969) predlaže da društva i čitateljski klubovi mogu biti organizirani u nešto većem broju, a družine i sekcije ne bi bilo poželjno opteretiti većim brojem učenika jer tada dolazi do problema s disciplinom, prostorom i pasivnosti pojedinih učenika. Sukladno tome, poželjna atmosfera može se postići s grupom od desetak do tridesetak učenika. Za nastavnika, organizatora i pokretača aktivnosti, jednako veliki problem predstavlja prevelik i premali broj prijavljenih učenika za neku aktivnost. Nastavnik kod prevelikog broja prijavljenih primoran je na nužnu selekciju ili čak prestrukturiranje aktivnosti. Rješenja za to moraju biti korisna nastavniku i zainteresiranima, npr. organiziranje podgrupa. Već je spomenuto kako se često vrši pritisak na učenike jer dobro pišu, čitaju ili komuniciraju s književnim dijelom. Upravo je to razlog zbog čega neki od učenika sjede i nisu produktivni na izvannastavnim i izvanškolskim susretima (Težak 1969).

Stjepko Težak (1969) naglašava da su odlični učenici uspješni na više predmetnih polja i prečesto su rastrgani između više ponuda i zbog toga se učlanjuju u dvije družine, koliko je i dopušteno za posebne slučajeve. Dakako, imam i slučajeve kada je umjerena pedagoška intervencija potrebna jer neka djeca su neodlučna i nesklona dodatnim aktivnostima. Treba razgovarati s učenikom prilikom uključivanja u aktivnosti i razmotriti ima li učenik uvjete za rad u određenoj sekciji (Težak 1969).

7 Čitateljski klub

Najjednostavnije rečeno čitateljski klub mjesto je poticanja i razvijanja čitanja i čitateljskih interesa. Ivana Bašić (2014:10) ističe se sa svojom sveobuhvatnom definicijom: „Čitateljske grupe aktivan su i konstruktivan način provođenja slobodnog vremena za ljude svih uzrasta i osnivaju se na različitim mjestima gdje ima prostora za mirno i posvećeno druženje.“ Autorica još dodaje da čitateljske grupe, tj. klubovi imaju jednostavnu polaznu točku, a ta je da zadovoljavaju nužne komunikacijske potrebe modernog čovjeka. Te potrebe unutar čitateljske grupe najčešće se zadovoljavaju jednom mjesečno prema unaprijed dogovorenim obavezama. Kako se s godinama popularizirao ovakav oblik druženja, učenja i razmjene mišljenja tako su se pojavili i različiti termini ovakvog okupljanja. Tako u ovom području supostoje čitateljski klub⁵ i čitateljska grupa koji nisu sinonimi u svom značenju. Budući da oni nisu sinonimi važno je objasniti razliku. Čitateljski klub je nadređen i širi pojam te može uključivati više čitateljskih grupa. Autorica knjige *Čitateljske grupe*, Ivana Bašić navodi da je danas popularniji naziv

⁵ Za potrebe ovoga rada koristit će se termin čitateljski klub jer su se oba čitateljska odjela definirali kao čitateljski klub.

čitateljski klub, iako su prema obliku rada češće čitateljske grupe. Upravo je to bit i ono najvažnije što odlikuje njihov rad jer je grupa slična timu koji ima zajedničku želju za radom koji ima cilj i svrhu. Takav grupni rad postaje u zadnje vrijeme sve popularniji, a prava renesansa čitateljskih grupa dogodila se nakon što je Oprah Winfrey pokrenula svoj poznati čitateljski klub. To je bila ujedno i dobra reklama za čitanje i čitateljsku kulturu.

U početku samog procesa osnutka čitateljskih klubova važno je da unaprijed znamo za koga ćemo čitateljski klub organizirati, hoće li članovi biti samo žene ili muškarci ili miješana skupina. Dakako, potrebno je grupirati članove i prema dobi kako bi se pridonijelo kvalitetnijoj komunikaciji, ali i društvenoj osjetljivosti. Također je potrebno odmah na početku odrediti pravila rada jer ona kasnije pomažu za bolje komuniciranje i rješavanje problema ako do njih dođe (Bašić 2014).

7.1 Vrste čitateljskih klubova

Primarna podjela čitateljskih klubova je prema dva modela čitateljskih grupa, a to su single-title grupe i multi-title grupe. Češći je model single-title koji od svojih članova zahtjeva da na susret dolaze pripremljeni, što bi značilo da pročitaju knjigu. Neke grupe su malo više tolerantnije i svojim članovima dopuštaju da na susret dođu ako pročitaju pola knjige ili ako knjigu uopće ne pročitaju. Logično, članovi koji nisu pripremljeni ne sudjeluju aktivno u raspravi. Drugi i možda neobičniji model čitateljskih grupa je multi-title grupa. Ona se ističe svojim razlikama jer članovi čitaju različite knjige na istu temu. Članovi dijele svoja iskustva i mišljenja o temi s obzirom na knjigu koju su čitali (Bašić 2014)

Oba promatrana čitateljska kluba po svom ustrojstvu su single-title klubovi.

7.2 Čitateljski klubovi u Rijeci

Grad Rijeka je dobio prestižnu titulu Europske prijestolnice kulture 2020, a sve s ciljem da doprinosi kulturnom boljitku i kreativnosti ne samo Republike Hrvatske, već i cijele Europe.⁶ Ovaj podatak je relevantan u kontekstu teme rada jer su čitanje i knjiga dio kulture i europske tradicije. Rijeka se ima čime pohvaliti, barem kada su po srijedi veliki čitatelji i njihova mala udruženja. Kako su čitatelji one knjige koje čitaju, tako je i grad duša pročitanih

⁶ <https://www.rijeka.hr teme-za-gradane/kultura-2/europska-prijestolnica-kulture/>, pristupljeno: 20.6.17.

knjiga i zato je od izuzetne važnosti poticati osnivanje još novih klubova ili barem osmislite održive strategije za njihov razvoj.

Ivana Bašić je u svojoj knjizi (2014) popisala niz čitateljskih klubova kako za mlade tako i za one nešto starije jer su svi jednako vrijedni. Važno je za početak krenuti od dvaju čitateljskih klubova: *Čarobna kućica* i *Mali knjigoljupci* jer su oni ujedno i esencija ovoga rada. Nadalje, Rijeka je grad koji ima i najdugovječniji čitateljski klub za osobe srednje dobi čiji se članovi okupljaju u ogranku *Drenova* Gradske knjižnice Rijeka. Mlade snage okupljaju se u *Studentskom čitateljskom klubu* koji je osnovan još 2012. godine. Vremešne snage okupljaju se u *Čitateljskom klubu 50+*. Pohvalno je što postoji i *Biblioklub* koji djeluje na ponešto širem prostoru jer u njemu sudjeluje šest osnovnih škola s područja Primorsko-goranske županije (Bašić 2014). Na temelju iznesenog mogli bismo reći da je grad Rijeka zbog svojih brojnih čitateljskih klubova kulturno bogat.

7.2.1 Čitateljski klub *Mali knjigoljupci*

Rad se ovakvih aktivnosti organizira u dogovorenim skupinama koju čine članovi koji se otprije ne poznaju. Njihova odrednica ne mora biti isto godište rođenja, već su bitniji motivacija i slični ili isti interesi za aktivnost (Puževski 2002: 126). Kako se svaki čitateljski klub odlikuje svojim članovima, većinom strastvenim čitačima, tako je to slučaj i kod ovog čitateljskog kluba. Čitateljski klub *Malih knjigoljupca* nedavno je proslavio četvrti rođendan, koji su s obzirom na njihovu složnost i snagu, svi radosno proslavili. Njihova voditeljica, ali i draga suradnica koja u svemu pomaže je Sanja Alijević, diplomirana dječja knjižničarka. Knjižničarka Sanja Alijević navodi kako je, posebno u ovoj mlađoj skupini, vrijedno i korisno poticati disciplinu slušanja i spremnost na uvažavanje tuđeg mišljenja jer što je dob mlađa češće ih se mora kontrolirati i vraćati na temu koja je zadana. Osim čitateljskih vještina sudionici će steći i socijalne vještine koje će im pomoći kasnije u životu kada će se trebati izboriti za mogućnost izricanja svoga mišljenja. Čitateljski klub prije svega stavlja naglasak na ravnopravnost tijekom izricanja mišljenja, a manje je važno pobijediti u argumentaciji. Prethodna rečenica može se potvrditi sljedećom tezom koja se nalazi na stranicama Gradske knjižnice Rijeka: „Vrata našeg knjigoljupskog čitateljskog svijeta su ti otvorena“ (Bašić 2014:19).

7.2.2 Čitateljski klub *Čarobna kućica*

Čitateljski klub *Čarobna kućica* još je jedan *Striborov* klub za čitatelje. On je nastao 2008. godine i mjesto je susreta za sve ljubitelje dobre književnosti od 15 do 18 godina. Za

razliku od mlađeg čitateljskog kluba ovaj čitateljski klub ostvarenje je snova jedne zaljubljenice u knjige: Valentine Miculinić, mlade 17godišnjakinje. Valentina je uz pomoć dječja knjižničarke voditeljica od samih početaka jer je još kao 9godišnja djevojčica željela imati svoj čitateljski klub u kojem će odrastati ona, ali i sve mlade čitateljske snage. Kao što je i uobičajeno, sastaju se jednom mjesečno i to najčešće petkom u 18 sati u Dječjem odjelu *Stribor* (Tibljaš 2014).

7.3 Knjižnica kao poligon

Knjižnici je primarna zadaća da okuplja društvene, znanstvene i kulturne informacije i znanja, ali i da organizira slobodno vrijeme svojih korisnika (Mihnjak 2016). Zbog toga ne začuđuje što su oba čitateljska kluba odabrali knjižnicu kao poligon za svoj rad i druženje s vršnjacima. Knjižnica je pružila mir i hladovinu iza debelih korica knjiga koje su budućnost ove djece, ali i nada svih nas.

Budući da se čitateljski klubovi sastaju u knjižnici *Stribor*, za njih vrijede propisana pravila kućnog reda. Sudionici čitateljskog kluba ne smiju ometati ostale korisnike knjižnice koji posuđuju, traže ili čitaju knjige (Bašić 2014). Odjel *Stribor* posebno je opremljen za prijem i najmanjeg čitatelja, čak su i stolice prilagođene mlađem uzrastu. Građa obiluje časopisima za djecu i mlade, društvenim igrama i uvijek modernim računalnim igrama. Implicitno sudjelovanje u radu obaju čitateljskih klubova samo je potvrdilo nedostatak prostora. Nažalost, obje grupe nemaju izoliran prostor već se sastaju unutar prostora knjižnice pa to u neku ruku ometa njihovu slobodu, ali ih nema mnogo pa komunikacija nije otežana. Svakako bi bilo vrijedno osigurati intimniji prostor ovim skupinama i ne dopustiti da budu margina gradskog proračuna, ipak s onime što imaju mudro raspolažu. Voditeljica Sanja Alijević osim nedostatka prostora ističe i nedostatak knjiga koji ih povremeno muči, međutim dobra organizacija uvijek je pola posla pa tako i u potrazi za knjigama.

7.4 Kako zainteresirati djecu i mlade za knjigu?

Ne treba govoriti o organiziranim čitateljskim aktivnostima kao o senzacijama, već treba isticati njegove najbolje strane koje doprinose osobnom razvitku pojedinca. Koordinatorica aktivnosti, Verena Tibljaš, na stranicama Gradske knjižnice Rijeka nudi niz informacija za djecu i mlade. Osim ponuđenih informacija na internetskim stranicama knjižnica *Stribor* nudi vrijedne informacije i na letku kojeg čitatelji mogu dobiti u knjižnici. Letak se nalazi popisu prilogu 1.1. Voditelji žele pokazati koliko pozitivnih strana ima čitanje te da uz

čitanje mogu biti kreativni. Čitateljski klubovi moraju nuditi informacije i mogućnost razgovora kako bi se članovi mogli upoznati s takvim oblikom druženja, ali i učenja. Osmišljena i organizirana propaganda je jedan od prvih koraka tijekom osnivanja čitateljskog kluba, naravno novi članovi uvijek su dobro došli. Ne odviše napadna reklama i informiranje potencijalnih članova mogla bi uroditi plodom te zainteresirati i uspavane čitatelje, isto kao i one koji žele ponovno dati prostora čitanju jer je njihovo vrijeme za tu aktivnost ukradeno zbog drugih obaveza (Tibljaš 2014).

8 Broj članova – opseg čitateljskih klubova

Grupe ljubitelja dobre književne knjige najčešće broje šest do dvanaest članova koji se okupljaju jednom mjesečno. Literatura usmjerena na ovakav oblik izvanškolske aktivnosti i često problematizira i propituje koji je idealan broj članova, pa se tako spominje broj dvanaest kao magičan broj. Broj dvanaest je idealan jer rad u većim grupama je naporan i težak, a isto tako znatno manji broj članova ruši kvalitetu i prednosti koju ima grupa. Taj stav zastupa i David Laskin (u Bašić 2014: 64): „Ne možeš imati vrijedno suočavanje mišljenja u prevelikoj grupi. Ako postoje neslaganje, ljudi se počnu dijeliti u manje grupe koje diskutiraju zajedno. Također, kod prevelikog broja članova uvijek dominira dvoje ili troje ljudi.“

Predlaže se da početno formirane grupe imaju i više članova jer uvijek dođe do opadanja zainteresiranosti nakon prvih susreta. Neki članovi uvide kako ne funkcioniraju dobro unutar grupe ili jednostavno ne mogu tu aktivnost uskladiti sa svakodnevnim obavezama. Dakako, nakon što se grupa prorijedi ostaju oni zbog kojih je vrijedno predano raditi i sudjelovati. Čak i kada se broj članova ustalio nije moguće tijekom svakog susreta imati isti broj članova jer je riječ o slobodnoj aktivnosti koja nažalost prečesto mora biti žrtvovana zbog prevelikog broja nužnim obaveza. Zaključno, nije važan broj članova već kvaliteta odnosa, opuštenost i predanost članova grupe (Bašić 2014).

8.1 Čitateljski klub *Mali knjigoljupci*

Na susrete ovog čitateljskog kluba dolaze samo djevojčice i one što zbog mlađe dobi, ali i kohezije grupe sjede okupljene u kutku knjižnice. Ovaj čitateljski klub okuplja mlade čitatelje u dobi od 9 do 11 godina, iako u praksi ima čitateljica koju su godinu-dvije starije. Na posljednji susret, vjerojatno jer su zadnji dani škole, došle su samo četiri čitateljice, međutim to nije umanjilo kvalitetu rasprave.

8.2 Čitateljski klub *Čarobna kućica*

Na susrete petkom, ovog čitateljskog kluba, ne dolaze uvijek svi članovi, ali uvijek bude prisutno otprilike pet do osam članova i tada je najveselije. Njihov formalni broj varira, ali je službeno prijavljeno oko 13 članova. Također je vrijedno naglasiti kako je ovaj čitateljski klub mješovit, stoga ga čine djevojke i dečki, sasvim ravnopravni i jednako zainteresirani. Mladi u ovom čitateljskom klubu, za razliku od mlađih čitatelja, tijekom rasprave sjede okupljeni za velik stolom. Njihov čitateljski klub raste i stari s njima jer dolaze novi i mlađi zaljubljenici u knjige koju su uvijek nova snaga, ali i nada da ljubav prema knjizi neće prestati.

9 Način i pravila rada

Rad grupe odražava njihove međusobne odnose, slabosti ali i njihovu snagu koja ima je potrebna za rad. Osim zajedničkog cilja i potreba nužna je i podjela uloga, koju je potrebno poštovati kako se harmonija i usklađenost ne bi narušavali. Mnogi čitateljski klubovi i uopće takvi pedagoški organizirani oblici provođenja slobodnog vremena vole isticati svoju razliku s obzirom na redovnu nastavu u školi. Tako učenici na satu književnosti ili lektire, posebice u višim razredima, obrađuju književno djelo tako što određuju društveno-povijesni kontekst, kompoziciju, glavnu temu, likove i motive. Najveća snaga čitateljskog kluba je i ujedno razlika između kluba i klasične nastave, a to je prije svega osobni doživljaj od koje sve počinje. Školski sustav ne zanemaruje u potpunosti doživljajnu spoznaju interpretaciju, no ona nije na prvom mjestu što je i jasno jer škola poučava konkretnim činjenicama (Kolanović 2014). Za pretpostaviti je da su učenicima i čitateljima draži i bliži sati koje provedu u čitateljskom klubu jer su oni vrijedna alternativa redovitim nastavnim satima (Bašić 2014).

9.1 Gniježđenje

Ivana Bašić (2014) neformalne razgovore neposredno prije rasprave, tj. tijekom okupljanja članova naziva gniježđenje. Podrazumijeva se da takav početak susreta pridonosi boljoj i opuštenijoj atmosferi, ali i korektnijim odnosima među članovima. To gniježđenje, u trajanju od 15 do 30 minuta, može biti opušten razgovor o obavezama koje su ovaj tjedan članovi imali ili koje im tek slijede. Također se već u gniježđenju može čavrljati o knjizi. Dakako, sve ovisi o dobi, povezanosti i broju članova.

U oba čitateljska kluba članovi i članice razgovaraju opušteno tijekom okupljanja svih članova. Razgovaraju o školskim aktivnostima koje su radili tijekom tekućeg mjeseca, a ako je

knjiga osobito zanimljiva odmah kreću iznositi svoja mišljenja o knjizi. Tijekom neposrednog opažanja susreta uočeno je kako neće čitateljice često ne uspijevaju završiti knjigu do kraja pa je završavaju u knjižnici. Druge sudionice listaju knjige koje uzmu s police, a neke listaju časopise, igraju igrice na mobitelima ili tiho čavrljaju. Također je tijekom gniježđenja uočeno kako se čitateljice, čitateljskog kluba *Mali knjigoljupci*, grupiraju unutar i tako malene skupine jer se neke od njih bolje poznaju, a samim time i bolje komuniciraju. Za pretpostaviti je da je to zbog toga što su neke čitateljice bliže generacijski, a vjerojatno i zbog prethodnih poznanstva.

Članovi kluba *Čarobna kućica* svoje gniježđenje na jednom od susreta započeli su vicevima i kratkim pošalicama, dok inače razgovaraju o obavezama vezanim za nadolazeću maturu ili maturalnu večer.

9.2 Komunikacija tijekom i nakon susreta

Niti jedna ozbiljna organizacija ne odlikuje se potpunom ravnopravnošću članova, već je po srijedi hijerarhijska organizacija. Konkretni primjer takvog načina rada su oba čitateljska kluba. Voditeljica na početku susreta zabilježi dolazak svakom prisutnom članu, ali i naznači je li polaznik pročitao knjigu. Komunikacija unutar grupe, tijekom susreta, mora biti fluentna i jasna, ali takva komunikacija mora biti i između susreta. Važno je da članovi budu pravovremeno obaviješteni o promjenama, naravno ako do njih dođe. Promjene mogu biti vezane uz ne mogućnost pronalaska dovoljnog broja knjiga za sve članove, promjena termina ili obavijest o nedolasku nekog člana. Prijeko potrebno je da čitateljski klub ima osobu koja je dobar i pouzdan koordinator, to ne mora biti voditelj, koja podsjeća sudionike na datum susreta i knjigu koja se taj mjesec čita (Bašić 2014). Oba čitateljska kluba koriste zajednički Facebook profil te ima on pomaže u organizaciji i razmjenjivanju informacija.

Suradničkoj i demokratskoj komunikaciji pridonose tri zlatna pravila koja grupi osiguravaju razgovor, nadopunjavanje i proširivanje dijaloga. Prvo, možda za ovaj oblik rada, i najvažnije pravilo je da kada jedna osoba govori, ostali slušaju. Ivana Bašić (2014:59) preporučuje da kada netko krši to pravilo konstantno, uvedemo običaj držanja u ruci nekog simboličkog predmeta. Tako će članovi grupe lakše osvijestiti svoje (ne)svjesne upadice. Drugo pravilo koje se navodi je da govornik ne smije imati repliku duže od nekoliko minuta. To je i razumljivo jer su susreti čitateljskih klubova ograničeni na određeno vrijeme i nikako ne bi bilo u redu da pojedinac ima sve vrijeme za iznošenje svojih misli. Također postoji opasnost da netko od članova ne uspije uopće doći do riječi. Time se narušava ravnopravnost prilikom iznošenja mišljenja. Treće i posljednje pravilo je da razgovor o knjizi smije odlutati u digresije,

ali ne preduge. Digresije su poželjne, samo ako su primjereno vezane za temu, vrijeme i mjesto. Mlađe sudionice čitateljskog kluba sklonije su imati češće i duže digresije, npr. tijekom rasprave o liku Calpurnije djevojčice, potaknute pitanjem što žele biti kada odrastu, govore čime se žele u budućnosti baviti.

9.3 Čimbenici kvalitetnog razgovora o knjizi

Tijek, kvaliteta i dužina rasprave ovisi o više čimbenika. Jedan od njih je i **voditelj** koji je inače profesor književnosti, učitelj razredne nastave, knjižničar ili student. Dakako, to su prije svega osobe koje imaju sklonosti i sposobnosti za biti vođama i organizatorima. Voditelj je osoba koja ima veliku količinu znanja, iskustvo u radu s djecom i mladima i široke interese. Usto dobar voditelj mora biti i karakterno jaka osoba koja uvažava i cijeni tuđe stavove, ali je spreman na kompromis i stalno usavršavanje. Sljedeći faktor rasprave je **kohezija grupe**. Jedinstvo grupe ovisi o razgovorljivosti i poticajnosti članova, ali i o toleranciji koja se uči i vježba tijekom svakog susreta. Na jedinstvu grupe potrebno je raditi te Verena Tibljaš dodaje: „Trebalo uložiti vremena, smoci hrabrosti, pronaći riječi i argumente, izaći iz jedne intimne aktivnosti i socijalizirati se, pristati na kompromise, naučiti slušati, naučiti šutjeti dok drugi govore i biti spreman promijeniti mišljenje“ (u Bašić 2014: 44).

Osim kohezije grupe važan čimbenik predstavlja i **dob članova** te će se to bolje vidjeti u nastavku rada na konkretnim primjerima. Dob članova utječe i na poštovanje komunikacijskog procesa. Članice čitateljskog kluba *Mali knjigoljupci* dižu ruku svaki puta kada žele nešto reći. Pretpostavlja se da je takav način javljanja za repliku posljedica mlađe dobi i školske discipline. Podizanjem ruke članice daju voditeljici do znanja da žele nešto reći ili dodati na prethodno rečeno te čekaju da ih voditeljica prozove. Preostali faktor koji utječe na raspravu je i knjiga koja je za taj mjesec odabrana. Ista knjiga će kod svakog člana pobuditi drugačiji interes, osjećaj, maštu i stav. Sukladno tome žestina rasprave razlikovat će se od mjeseca do mjeseca (Tibljaš 2013). **Knjiga** kao i sudionici jednako su subjekt ovih susreta, ali i čimbenik o kojem ovisi kvaliteta rasprave. Voditeljica Sanja Alijević više puta je isticala kako nema knjige koja bi bila dobra svima, to je i shvatljivo jer iako svi sudionici vole i s radošću čitaju to ne znači da voli iste tehnike pisanja ili istu tematiku. Stoga je nužno da voditelj poznaje interese svojih članova tijekom preporučivanja knjiga za čitanje.

Čitateljski klub *Čarobna kućica* najčešće čita knjige koje otvaraju širok spektar univerzalnih tema, za primjer to su bile knjige: Italo Calvino: *Ako jedne zimske noći neki putnik*, George Orwell: *1984* i Christiane F.: *Mi djeca s kolodvora Zoo*. Prema svemu sudeći nameće

se zaključak kako čitatelji ovoga kluba daju šanse starijim i provjerenim naslovima, tj. da izbjegavaju pomodne naslove te da oni kod njih bude veće strasti za argumentiranu raspravu.

Čitateljice čitateljskog kluba *Mali knjigoljupci* strastvene su kada je po srijedi fantastika jer takve knjige kod njih otvaraju mogućnost snažne i osobne identifikacije. Veći broj čitateljica u ovom čitateljskom klubu velike su ljubiteljice svih nastavaka ciklusa o Harry Potteru britanske književnice J. K. Rowling. Kada čitaju neku knjigu koja je bliska Harry Potteru često se vraćaju na usporedbu s njim. Nesuglasice su česte baš kada je u pitanju knjiga Harry Pottera jer nisu sve čitateljice toliko tim knjigama oduševljene. Dapače, neke od njih ne pronalaze čari u stvarima s kojima se ne mogu identificirati, ali ipak čitaju knjigu koja je za taj mjesec zadana.

10 Središnji dio susreta – razgovor o knjizi

Središnji dio susreta traje najduže ili bi barem trebao trajati najduže. Već je istaknuto kako se susreti odvijaju najčešće jednom mjesečno jer je to idealni tempo za čitanje koje treba uskladiti s nizom životnih obaveza. Nadalje, ti susreti jednom mjesečno zapravo su predviđeni u trajanju do dva sata. Sama rasprava traje ipak kraće jer su uključeni i grupni rituali (gniježđenje), hrana i piće, društvene igre, računalne igre i slične aktivnosti koje članove voli, a ujedno ih i zbližavaju.

10.1 Razgovor o knjizi

Čitateljski klubovi često imaju praksu na početku predstaviti pisca i knjigu. Oba opažana čitateljska kluba tek povremeno počinju s opisom knjige ili pisca, veći naglasak stavlja se na iskazivanje dojmova o knjizi. Voditeljica traži od svakog sudionika da kratko prokomentira je li mu se knjiga svidjela i koju ocjenu bi knjizi dali. U oba čitateljska kluba nije izostalo poticajnih i žustrih rasprava usred središnje rasprave o knjizi ili u fazi evaluacije. Voditeljica je više intervenirala kod mlađih čitateljica jer su skrenule s postavljenog pitanja za raspravu i prešle na neku od osobnih razina. Dakako, nikada po srijedi nisu bile svađe ili neki oblik netrpeljivosti, već prepričavanje školskih aktivnosti s prijateljima ili prepričavanje obiteljskih anegdota. Sudionici čitateljskog kluba *Čarobna kućica* rjeđe su odlutali od zadane teme, dok su češće imali duže rasprave u kojim se su ponekad isticali samo neki. Voditeljica je pažljivo intervenirala kako bi svi čitatelji mogli izreći svoje mišljenje, a ne samo neki. Neki članovi više vole isticati sebe i svoje mišljenje jer su po prirodi ekstrovertirane osobe, a na to se teško može utjecati te preostaje samo da voditelj uključuje i one introvertirane. Zadnja faza

razgovora o knjizi je pohvala voditeljice i njene motivirajuće riječi koje ih ohrabruju na daljnji rad. Usto je voditeljica sklona uputiti učenice na sličnu ili istu tematiku knjiga koje mogu dodatno pročitati ako žele. Ponekad još na kraju susreta razgovaraju o tome kome bi knjigu preporučili.

10.1.1 Poticanje rasprave igrom

Voditeljica više intervenira u čitateljskom klubu *Mali knjigoljupci* jer je njima ponekad nužna pomoć tijekom rasprave. Mlađe čitateljice sklone su često povezivati knjigu koja je predmet rasprave s knjigama i likovima kojih se od prije sjećaju. Stoga kod mlađih čitateljica prevladava estetsko čitanje zbog povezivanja s osobnim iskustvom. Voditeljica baš zbog njihove zaigranosti i snažnog uživanja s likovima za vrijeme rasprave koristi različite strategije razvijanja asocijacija i kreativnosti. Jedna od tih strategija je i igra lika tijekom koje voditeljice pokušava poticati imaginacije i asocijacije. Takve igre likova za čitateljice bile su korisne jer su uz pomoć pozitivnih likova učile o njihovim vrijednim osobinama, dok su na primjeru negativnih likova učile o ne tako pozitivnim osobinama. Čitateljice su tijekom susreta na kojem se razgovara o knjizi Holly Black: *Željezni ispit*, potaknute igrama likova, propitkivale i važnost prijateljstva. Na temelju igre uočavaju jesu li likovi jedni drugima uistinu pravi prijatelji. Prikazanim, voditeljica aktualizira knjigu i povezuje je sa stvarnim životom čitateljicama. Primjer pripremljene igre za knjigu *Željezni ispit* nalazi su u popisu priloga 1.2., dok se u prilogu 1.3. može vidjeti primjer još jedne igre koja je pripremljena za taj susreta. Svaka od čitateljica dobila je jedan od predviđenih zadataka za koji je imala nekoliko minuta nakon čega je uslijedila razmjena ideja i kreativnih rješenja.

Budući da čitateljice rado sudjeluju u traganju za kreativnim rješenjima i osmišljenim igrama to doprinosi boljem razumijevanju knjige i propitivanju postupaka likova iz knjige. Ujedno se tim i članice bolje upoznaju međusobno. Osim igre lika voditeljica je na jedan od susreta ponijela karte *Pričosvijet*. *Pričosvijet* je omiljena igra koja odmah na početku izaziva kod čitateljica radost i želju za avanturom jer će biti u potrazi za najluđim i najkreativnijim idejama. Također, *Pričosvijet* pobuđuju i raspiruje natjecateljske strasti i pozitivno rivalstvo između čitateljica, ali i okuplja ljubitelje dobrih i maštovitih priča. Ukratko rečeno, *Pričosvijet* je igra koja bogati rječnik onoga tko kazuje priču. *Pričosvijet* vodi u daleke i čarobne krajeve onoga tko sluša jer postoje četiri svijeta: Svijet svakodnevice, Dvorski svijet i Svijet čarolija te na poslijetku Vilinska zemlja. U tim svjetovima žive likovi najrazličitijih karaktera: otac, vojnik, kraljević, dvorska luda, ali i niz pokvarenjaka (Tibljaš 2014). *Pričosvijet* je djevojčicama omogućio da bolje i lakše shvate postupke likova ali i radnju knjige.

10.1.2 Rječnik čitatelja

Nedvojbeno je da se rječnik bogati pod utjecajem književnih djela i ostalih tekstnih vrsta. Slijedom toga trebali bismo zaključiti kako će čitatelji koji još i sudjeluju u aktivnostima čitateljskih klubova imati poprilično širok rječnik. Tome bi i bilo tako kada bismo krenuli studiozno uspoređivati čitatelje i ne čitatelje. Međutim kod čitateljica koje su mlađe dobi zamijećeno je nerazumijevanje riječi čak niti iz prisutnog konteksta. Riječi koje su ograničavale potpuno samostalno razumijevanje teksta, a zabilježene su, bile su: filatelist, nekonvencionalan, rigidnost. Dakako, u potpunosti je razumljivo da mlađe čitateljice nisu još imale prilike susretati se s tim riječima, ali je pozitivno to što voditeljica dobrovoljno objašnjava svaku nepoznatu riječ. Također je pohvalno što su čitateljice svikle tražiti objašnjenje za riječi koje ne razumiju tijekom čitanja. Voditeljica reagira i kada učenice pogriješ s izgovorom neke riječi ili kada slažu riječi prema pogrešnim tvorbenim pravilima, npr. *pametnošću*. Možemo zaključiti kako su čitateljice zatražile pomoć voditeljice jer nemaju strah od kritike, a i atmosfera je poticajna za nova učenja. Takvoj poticajno atmosferi moramo težiti i u redovitoj razrednoj nastavi.

Rječnik čitatelja čitateljskog kluba *Čarobna kućica* mnogo je opušteniji i nekonvencionalan: ful dobro, zakon, zabrijati, fora, super ili mrak. Usto njihov rječnik je još bogatiji jer koriste mnogo anglizama. Članovi ovoga kluba opušteniji su te smirenije govore jer su svikli svoje misli i stavove iznositi javno i zastupati ih argumentirano. Dakako, tome je pridonijela i duža čitateljska aktivnost.

10.2 Čitateljevo osjećajno sudjelovanje tijekom čitanja

Kada su čitatelji iskazivali svoje stavove prema knjizi, liku ili nekom događaju često su naglašavali kako su se osjećale kada su čitali. To je bilo očekivano s obzirom na to da je riječ o ljubiteljima književnosti te oni ne čitaju prisilno i zbog toga se mogu bolje usredotočiti i suosjećati s likovima. Tendencije o povezanosti osjećaja i književnosti razlaže i Meta Grosman (2010) te ističe da čitatelji kada govore o svom čitanju najčešće spominju i svoje osjećaje i kažu da su se nasmijali, rasplakali ili uplašili. Na susretima je tako zabilježeno kako jedna od čitateljica govori: „naljutila sam se na knjigu jer me šokirala“. Uz osjećaje vežemo i empatiju koju su učenice posebno isticale. Iskazivale su posebno zanimanje za postupke likova koji su usko vezani za njihove živote, npr. djevojčica Calpurnija. Naša sposobnost razumijevanje likova i zamišljanja osjećaja dovodi do empatije. Tek kada se javi empatijski osjećaj možemo govoriti o dubljem razumijevanju (Grosman 2010). Takve empatijske osjećaje čitateljice su

iskazivale tijekom razgovora o knjizi *Željezni ispit*: „strepila sam nad likom i strahovala za njegovu budućnost.“

Osim empatije, posebno kod mlađih čitatelja, moguće je uočiti i reakcije koje se događaju kada je fiktivna priča posebno napeta. To je osjećaj zabrinutosti za pripovjedne likove i iščekivanje sljedeće scene. Ti osjećaji zabilježeni su tijekom razgovora o knjizi, *Slast na dnu pite*, kada je učenica pokazala simpatičnu brigu o budućnosti lika: „čitala sam do dugo u noć jer je nisam mogla ostaviti samu da trune u tom podrumu.“

Međutim, osjećaj zabrinutosti i iščekivanja javlja se i kod starijih čitatelja, ali ipak na drugačiji način tijekom razgovor o knjizi *Mi djeca s kolodvora Zoo*: „Rekao sam joj nemoj opet uzeti drogu. Dugo sam vremena poslije još uvijek razmišljao o njoj.“ Noel Carrol (u Grosman 2010:63) obrazlaže takav osjećaje kod čitatelja i tvrdi da je posrijedi kognitivno stanje nesigurnosti jer pripovjedni lik srlja u neizvjesnost i čitatelj nije siguran kako će se situacija razriješiti. Naravno, nisu sve čitateljice jednako reagirale na knjigu *Slast na dnu pite* ili na knjigu *Mi djeca s kolodvora Zoo*, a razlog tome je razlika u osobinama jer čitatelji reagiraju svojom ukupnom osobnošću. Vezano za osobnost vrijedno je naglasiti kako je kod čitateljica zapažena čitava lepeza osjećaja koji bismo jednostavno mogli stupnjevati. Nekolicina njih je iskazala uznemirenost zbog iščekivanja nadolazeće scene, dok je samo poneka čitateljica iskazala ravnodušnost. I prije samog promatranja bilo je za pretpostaviti kako čitateljice, osobito u mlađoj skupini, pristupaju čitanju na različite načine, tj. da uočavaju različite elemente u djelu.

Prisustvovanje u skupini čitateljskog kluba *Mali knjigoljupci* samo je potvrdilo prethodno navedenu tezu. Pretežno su čitateljice ovog čitateljskog kluba bile usmjerene na glavnog lika romana i događaje koji se vezuju uz njega, nego li na pripovjedne tehnike i kompoziciju same radnje. Dok su čitatelji iz kluba *Čarobna kućica* iskazivali svoje simpatije prema stilu kojim je pisana knjiga *Mi djeca s kolodvora Zoo*. Posebno bi valjalo citirati riječi jedne od čitateljica koja kaže: „Nisam se vezala za lik, stil mi je bitan. Mogu čitati dvjesto stranica o gljivi ako su lijepo rečenice.“ Time potvrđujemo da stariji čitati ne angažiraju toliko svoje osjećaje tijekom čitanja knjige. Oni traže poveznicu između knjige i sadašnjosti, žele progovoriti o iskustvima, problemima, ali usto vole komentirati font i estetski izgled knjige.

11 Evaluacije knjige

Evaluacija knjige kod nekih čitateljskih klubova može doći na početku susreta dok ni evaluacija na samome kraju nije nepoznanica. Svaka od njih ima svoje prednosti i mane. Evaluacija na početku rijetko kada će biti podudarna s evaluacijom na kraju susreta jer joj je prethodila rasprava i argumentirani stavovi ostalih članova koji utječu na ostale sudionike. U ovom poglavlju prvo će biti prikazan osvrt na evaluacije pročitanih knjiga u čitateljskom klubu *Mali knjigoljupci*, a potom *Čarobna kućica*.

11.1.1 Čitateljski klub *Mali knjigoljupci*

Velik je raspon ocjena za ocjenjivanje knjige te čitatelji mogu dati ocjenu od 1 do 10. Voditeljica uvijek zahtjeva da čitatelji daju argumentiran odgovor kako bi ocjena bila potkrijepljena valjanim i promišljenim argumentima. Tijekom neposrednog opažanja uočeno je kako mlađe sudionice daju knjizi niže ocjene i nemaju baš odgovarajuće argumente, osim da je knjiga neprivlačna, dosadna i prepuna opisa, da nedostaje fantazije ili radnje. Tijekom prvih čitateljskih susreta uočeno je kako neke djevojčice imaju jasnu zamjerku za knjigu koju su čitale, npr. knjiga *Evolucija Calpurnije Tate*. Zamjerka na tu knjigu bila je da ima previše nejasnih latinskih izraza koji, prema njihovom mišljenju, nisu obogatili knjigu već je knjiga zbog njih prepuna suvišnih detalja. Važno je spomenuti kako je voditeljica izvrsno reagirala i uputila čitateljice na izvore u kojem mogu potražiti značenje riječi koje nisu razumjele. Potaknuta nerazumijevanjem određenih riječi, voditeljica je sklona propitati jesu li čitateljice tražile pomoć od starijih ili su jednostavno preskočile nejasne dijelove.

Posljednja knjiga koju se *Mali knjigoljupci* ove školske godine ocjenjivali jest *Željezni ispit*. Knjiga je ocijenjena pozitivno, no neke čitateljice isticale su kako je knjiga ipak dosadna jer je radnja prespora te izmjenu scena odviše koči mnoštvo opisa. Važno je nadodati kako je voditeljica, Sanja Alijević, više puta naglašavala da je mladim čitateljicama nužno češće postavljati potpitanja kako bi dobila neki zadovoljavajući odgovor. Za pretpostaviti je kako će ukočenost u davanju odgovora s vremenom nestati jer će im biti lakše oblikovati doživljaj pročitanoa.

11.1.2 Čitateljski klub *Čarobna kućica*

Sudionici čitateljskog kluba *Čarobna kućica* češće su davali konkretnije argumente uz ocjenu. Također je uočeno kako stariji čitatelji mogu jasnije i fluentnije izreći koji im je trenutak u knjizi bio zabavniji, najzanimljiviji i najstrašniji. Razgovor je kod starijih čitatelja

više usmjeren na stvaranje pretpostavki, drugim riječima po srijedi je problemski pristup čitanju (Bašić 2014). Razlika između čitatelja mlađe i starije skupine je očigledna već na prvu. Dok su mlađe čitateljice bile zaokupljene promatranjem lika i događaja koji se vezuje neposredno uz njega, stariji čitatelji bili su skloni promatrati jezik, kompoziciju i tekstualne specifičnosti. Objašnjenje uočenog daje Mate Grosman i navodi da mlađe čitateljice nemaju toliko iskustva u čitanju, dok su stariji sudionici čitateljskog kluba iskusniji u čitanju (Grosman 2010).

Voditeljica je također tražila od članova da ono što su izrekli neka potkrijepe citatima ili dijalozima iz knjige. Zanimljivo je bilo svaki puta čuti kako su se neki sudionici nakon rasprave ipak dvoumili oko ocjene kojom su prvi puta vrednovali književno djelo. Uvijek postoji opasnost da smo pogrešno razumjeli neki dio knjige ili da nam je nečije tumačenje i argumentacija pomogla da bolje i jasnije doživimo netom pročitano. To je samo jedna od dobrobiti književnih susreta.

11.2 Odabir knjige za čitanje

Sudionici su ti koji u dogovoru s voditeljem biraju knjigu koja će se čitati naredni mjesec. Verena Tibljaš (2013) predlaže kako je dobro da kada je grupa još uvijek mlada, voditelj bude taj koji na sebe preuzima odluke o odabiru knjiga za čitanje. Kasnije se članovi grupe mogu demokratski o tome dogovoriti. Važno je da nakon svakog sastanka svim članova bude jasno koji je naslov odabran za čitanje. Ponekad grupe čitaju samo određen žanr pa je utoliko lakše odabrati naslove, no to uvelike ovisi o vrsti čitateljske grupe.

Članice čitateljskog kluba *Mali knjigoljupci* vole čitati fantastiku, ne previše romantične i ljubavne knjige i kako one kažu: „knjige koje su nama bliske.“ Voditeljica pak ističe kako se oba čitateljska kluba ističu žanrom koje više voli čitati. Ipak niti jedan od njih ne isključuje niti jedan od žanrova, već na temelju preporuka iz užeg izbora biraju knjigu koja će se naredni mjesec čitati. U tom izboru svi sudionici imaju svoje demokratsko pravo koje na koncu daje končan rezultat. Čitateljski klub *Čarobna kućica* je na jednom od susreta birao je najknjigu 2016./2017. godine, te se popis knjiga nalazi u prilogu 1.4.

Čitateljski klub *Mali knjigoljupci* često nakon formalnog razgovora o knjizi konzumiraju hranu i piće. Sudionice su više puta nestrpljivo čekale odmor što je i sasvim očekivano jer kada je dob mlađa potrebne su češće kraće stanke u radu. Tijekom konzumacije hrane čitateljice su opuštenije te ponekad komentiraju stvari koje su njima bliske (prijatelji, nove ljubavi, škola i roditelji) ili se vraćaju na razgovor o knjizi ili pak biraju knjigu koja će se čitati sljedeći mjesec. Na jednom od susreta djevojčice su gledale fotografije na kojima su zabilježene

uspomene na prethodne susrete ili manifestacije u kojima su kao klub sudjelovali. Usto se s nostalgijom prisjećaju i članova koji su prije redovito dolazili, a sada više nisu članovi zbog nekih privatnih razloga.

Zaključak

Temeljni procesi čitanja kojima sve počinje su prepoznavanje i razumijevanje riječi. Ti procesi vrata su za ulazak u svijet knjige koji nas radosno očekuje. Danas sve više djeca, mladih i onih nešto starijih niti ne pokušava ući u svijeta knjige. Literaturom je potkrijepljeno kako oni koji malo i nerado čitaju imaju siromašniji rječnik i zbog toga ne pronalaze radost u čitanju. Učenici koji mnogo čitaju pronalaze užitek u knjizi jer tijekom čitanja ne nailaze na zapreke. Ovim radom željelo se ukazati na važnost smanjenja broja ne čitača među djecom i mladima jer onaj koji čita bogati se iznutra. Teorijskom razradom ukazano je na vrijednu literarnu komunikaciju i strategije čitanja koje se koriste u čitateljskim klubovima, a predlaže se sve češća njihova primjena u redovitoj nastavi književnosti. U teorijskom dijelu dan je nužan i koncizan pregled temeljnih segmenata slobodnih aktivnosti i njegovih važnih čimbenika.

Osim toga, neposrednim opažanjem čitateljskih susreta uočeno je kako mlađi čitatelji slabije i sporije argumentiraju svoje stavove i da imaju siromašniji rječnik od čitatelja čitateljskog kluba *Čarobna kućica*. Naime, to će se s više čitateljskog iskustva promijeniti te će mlađi čitatelji postati opušteniji i sigurniji u sebe. Analiza susreta također je potvrdila kako se mlađi čitatelji tijekom susreta dosljednije pridržavaju pravila komunikacije: podižu ruke kada žele nešto reći i rjeđe upadaju jedni drugima u riječ. Međutim, uočeno je kako su njihove digresije duže i nepovezane nego li što je to slučaj kod starijih čitatelja. Susreti su potvrdili kako starije čitatelje više zanimaju univerzalne književne teme, dok mlađe čitateljice više vole čitati fantaziju. Zaključno je vrijedno istaknuti kako su osmišljene igre tijekom razgovora bile iznimno korisne jer su pomogle razumjeti i shvatiti pročitano književno djelo. Nužnom teorijskom obradom i prikazom specifičnosti rada čitateljskih klubova ostvaren je prvotno postavljen cilj rada. U dogledno vrijeme sljedećim radovima trebalo bi provjeriti zacrtan napredak mlađih čitatelja, kao i starijih. Ostaje samo za pretpostaviti kako bi eventualno izravno uključivanje u rasprave o pročitanim knjigama pomoglo za poboljšanje analize rada čitateljskih klubova. Takvo sudjelovanje pomoglo bi u spoznavanju konkretnijih činjenica i relevantnijih zaključaka.

Ako vjerujemo da ćemo čitanjem promijeniti sebe, premalo poznajemo blagodati čitanja jer ćemo čitanjem promijeniti svijet. Promjena svijeta neće se dogoditi preko noći, ali će ipak doći jer onaj tko čita razumije sebe i ljude oko sebe. Onaj tko čita može pobjeći od stvarnosti i jeftino putovati u daleke svjetove i udaljene svemire. Čitatelj je bogataš koji ne mora brinuti za svoje blago jer njegovo blago su njegove riječi i bogat rječnik koji nitko ne može

ukrasti. Ne mora se bojati da će biti prevaren jer on može čitati između redaka i jasno iznositi svoje misli i stavove. Usto, čitatelj ne mora čekati karneval kako bi jednom godišnje bio netko drugi jer svakom pročitanoj stranici on je netko drugi.

Sažetak

U diplomskom radu s teorijskog aspekta prikazana je važnost čitanja u redovnoj nastavi, ali i izvannastavnim i izvanškolskim aktivnostima. Suvremeno doba udaljilo je potencijalnog čitatelja od knjige te su mu dostupniji drugi sadržaji za upotpunjavanje slobodnog vremena kao što su računalne igre, internet i televizija. U radu je dan pregled aktivnosti u nastavi te izvannastavnih i izvanškolskih aktivnosti koje potiču kulturu čitanja. Naglasak je ponajviše stavljen na rad i djelokrug aktivnosti dvaju čitateljskih klubova koji su oblik izvanškolske aktivnosti jer se njihova djelatnost odvija u knjižnici. Navedene aktivnosti sudionike, tj. čitatelje poimaju kao aktivne sudionike željne zadovoljavanja komunikacijskih potreba suvremenog čovjeka kao što su druženje, učenje, razmjena mišljenja, stjecanje novih iskustva i dobra zabava. Temeljni zaključci koji su dobiveni nakon neposrednog opažanja rada dvaju čitateljskih klubova usmjeravaju k opravdanim pozitivnim očekivanjima. Provedeno promatranje još je jednom potvrdilo važnost čitanja za svakodnevni život. Potvrđeno je kako čitatelji u čitateljskim klubovima stječu vještine komentiranja i argumentiranog iznošenja stavova o pročitanoj knjizi i usvajaju znanja koja su nadogradnja školskim znanjima i vještinama. Vrijedi uočiti i kako je takav oblik provođenja slobodnog vremena sve popularniji.

Ključne riječi

Čitanje, rječnik, poticanje čitanja, slobodno vrijeme, čitateljski klub

Summary

Encouraging reading culture in extracurricular and voluntary community activities

In this graduate thesis, from theoretical point of view, importance of reading in regular teaching, as well as extracurricular activities and in voluntary community activities is presented. Modern time has distanced away potential reader from reading books, because of all other contents that are available to do in free time, like computer games, internet and television. This paper gives an overview of the extracurricular activities that stimulate the reading culture. Emphasis is mostly placed on the work and scope of activities of two readership clubs that are extracurricular activities because their activity takes place in the library. The mentioned activities of the participants, i.e., readers are regarded as active participants seeking to meet the communication needs of modern human being such as socializing, learning, exchanging opinions, gaining new experiences and good fun. The fundamental conclusion drawn from immediate observation of work of two readership clubs point to justified positive expectations. The observed observation once again confirmed the importance of reading for everyday life. It's confirmed that readers from readership clubs acquire skills and knowledge that are upgraded to school knowledge and skills. In the end, it's worthy to say that such a form leisure is becoming more and more popular.

Key words

Reading, dictionary, encouraging reading, free time, readership club.

Literatura

1. Bašić, Ivana (2011) *Biblioterapija i poetska terapija : priručnik za početnike*, Zagreb : Balans centar.
2. Bašić, Ivana (2014) *Čitateljske grupe*, Zagreb: Balans centar.
3. Berk, E., Laura (2015) *Dječja razvojna psihologija*, Jastrebarsko : Naklada Slap.
4. Grosman, Meta (2010) *U obranu čitanja : čitatelj i književnost u 21. stoljeću*, Zagreb : Algoritam,
5. Horvat, Ivana (2016) *Kultura čitanja u 21. stoljeću*, Završni rad, Koprivnica, Sveučilište Sjever,
6. Juričić, Marko (2008) *Učiteljevo zadovoljstvo temeljnim čimbenicima izvannastavnim aktivnostima*, Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja, Vol. LIV, No. 20.
7. Mihnjak, J. (2016). *Uloga knjižnica u prevladavanju društvene isključenosti*. Artos : časopis za znanost, umjetnost i kulturu, (5), 0-0.
8. Pavličević, Ivana (2015) *Metodički pristup lektiri u razrednoj nastavi*, Diplomski rad, Pula,
9. Puževski, Valentina (2002) *Škola otvorenih vrata*, Jastrebarsko : Naklada Slap.
10. Šiljković, Željka, Rajić, Višnja, Bertić, Daniela. (2007). *Izvannastavne i izvanškolske aktivnosti, Odgojne znanosti*, 9(2 (14)), 133-145.
11. Težak, Stjepko (1969) *Literarne novinarske recitatorske i srodne družine : priručnik za nastavnike*, Zagreb: Školska knjiga.
12. Težak, Stjepko (1998) *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika*, Zagreb : Školska knjiga,. - 2 sv.
13. Valjan Vukić, Violeta (2013) *Slobodno vrijeme kao „prostor“ razvijanja vrijednosti u učenika*, Magistra Iadertina, 8.(1.), 59-73.
14. Visinko, Karol (2005) *Dječja priča: povijest, teorija, recepcija i interpretacija*, Zagreb: Školska knjiga.
15. Visinko, Karol (2014) *Čitanje : poučavanje i učenje*, Zagreb : Školska knjiga.
16. Zrilić, S., Košta, T. (2009) *Učitelj – kreator izvannastavnih aktivnosti*, Magistra Iadertina, 4(1), 159-170.

Izvori

1. Gelman, Lauren (2015) Blagodati čitanja, prevela, Poljak, Ina: dostupno na: <http://ladylike.hr/vise/iznutra/wellness/blagodati-citanja-1840> prema: <http://www.readersdigest.ca/health/healthy-living/reading-benefits-change-life/> pristupljeno: 31.5.17.,
2. Ministarstvo kulture i Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2015) Prijedlog nacionalne strategije poticanja čitanja, dostupno na: <http://www.min-kulture.hr/userdocsimages/JAVNA%20RASPRAVA/M%20%C5%A0%20%20PRIJE%20DLOG%20NSP%C4%8C%20-%20prij%20slanja%20na%20javnu%20rasprav>, pristupljeno:
3. Rumora, Miljenka (2013) Program rada literarne družine, dostupno na: http://os-vezicai.skole.hr/upload/os-vezica-i/images/static3/761/File/literarna_Miljenka%20Rumora.pdf, pristupljeno: 8.6.17.
4. Jerčić, Maja (2014) 15 razloga zašto bi djeca trebala čitati knjige, dostupno na: <https://klokantica.24sata.hr/skolarci/slobodne-aktivnosti/15-razloga-zasto-bi-djeca-trebala-citati-knjige-1713>, pristupljeno: 13.6.17.
5. Grad Rijeka (2016) Europska prijestolnica kulture 2020, dostupno na: <https://www.rijeka.hr/teme-za-gradane/kultura-2/europska-prijestolnica-kulture/>, pristupljeno: 20.6.17.
6. Juričić, Dinka (2015) Školski portal: četiri razloga za čitanje, dostupno na: <https://www.skolskiportal.hr/clanak/2586-cetiri-razloga-za-citanje/>, pristupljeno: 18.5.17.
7. Kolanović, Gordana (2014) Čitateljske grupe postale hit među domaćim knjigoljupcima, dostupno na: <https://www.tportal.hr/kultura/clanak/citateljske-grupe-postale-hit-medu-domacim-knjigoljupcima-20141003>, pristupljeno: 26.5.17.
8. Kolić-Vehovec, Svetlana (2013) Kognitivni i metakognitivni aspekti čitanja, dostupno na: <http://www.azoo.hr/images/izdanja/citanje/04.html>, pristupljeno: 9.6.17.
9. Tibljaš, Verena (2014) Pričosvijet : otključajte vrata mašte, dostupno na: <http://gkr.hr/Magazin/Po-nasem-gustu/Pricosvijet-otkljucajte-vrata-maste>, pristupljeno: 24.6.17.

Prilozi

Prilog 1.1.

<p>programi & aktivnosti</p> <p>za predškolce</p> <p>Pssst... priča, obiteljska igraonica/pričaonica (subotom u 11)</p> <p>Playschool, igraonica na engleskom (utorkom u 18)</p> <p>Spiel mit, mala škola njemačkog jezika (srijedom u 18)</p> <p>za školarce</p> <p>Pssst... čitamo!, vježbe glasnog čitanja (za drugašice/prvašice) (ponedjeljkom u 18)</p> <p>Stripaonica, radionica stripa (od 9 god. nadalje) (petkom u 14)</p> <p>Prime parole, mala škola talijanskog jezika (za djecu 8-10 god.) (subotom u 10)</p> <p>Mali knjigoljupci, dječji čitateljski klub (za djecu od 10-14 god.) (jednom mjesečno u 18)</p> <p>ČK ČK, tinejdžerski čitateljski klub (15-19 god.) (jednom mjesečno u 18)</p> <p>Bajkoviti čitateljski klub (za djecu 8-9 godina) (jednom mjesečno)</p> <p>Fantasy klub (11-19. god. - osnovnoškolski i srednjoškolski klubovi) (srijedom popodne - prema dogovoru)</p> <p>za roditelje</p> <p>...korištenje roditeljske zbirke... ...uključenosť u predškolsku pričaonicu... ...povremena predavanja... ...otvoreno za prijedloge, ideje i ponude...</p>	<p>godišnji programi & aktivnosti</p> <p>MHK: Mjesec hrvatske knjige, 15. 10. - 15. 11.</p> <p>Suradnja s vrtićima, školama i fakultetima (uz prethodne najave i rezervaciju termina):</p> <p>Jutro u Striboru posjeti vrtićkih grupa (četvrtkom 8 - 10.30 sati), razrednih odjeljenja i studijskih grupa (četvrtkom 8 - 10.30 sati)</p> <p>☺ ☺ ☺ ☺ ☺ ☺ ☺ ☺ ☺</p> <p>STRIBOR je otvoren pon, ut., sri, pet. 8.00 - 19.30 h četvrtkom 10.30 - 19.30 h subotom 8.00 - 13.00 h</p> <p>Ljetno radno vrijeme</p> <p>pon, sri, pet. 8.00 - 14.00 h ut., čet. 13.30 - 19.30 h subotom 8.00 - 13.00 h</p> <p>☺ ☺ ☺ ☺ ☺ ☺ ☺ ☺ ☺</p> <p>upis: 50,00 kn posudba: 4 knjige i 2 CD-a/DVD-a odjednom rok posudbe: 30 dana (knjige), 5 dana (filmovi) zakasnostina (po danu): 0,50 kn (knjige i filmovi) fotokopiranje: A4-1 kn, A3-2 kn printanje: C/B-0,50 kn, u boji-2 kn rezervacija knjige: 10 kn (lektira se ne može rezervirati!) naknada za izgubljenu iskaznicu: 10 kn</p>	<p> Gradska knjižnica Rijeka</p> <p></p> <p>Dječji odjel Stribor Trg 128. brigade HV-a 6, Rijeka</p> <p>telefon > 051/211-573 e-mail > stribor@gkri.hr www.gkr.hr</p> <p>☺ ☺ ☺ ☺ ☺ ☺ ☺ ☺ ☺</p> <p>Nije sramota biti nepismen, sramota je biti pismen a ne čitati. (Ivan Kušan)</p> <p>rujan 2016.</p>
---	---	---

Prilog 1.2.

Dragi pristupniče / draga pristupnice **Željeznom ispitu**,

došlo je vrijeme da pokažeš jesi li pravi **kandidat** za Magisterium, hoćeš li postati pravi **čarobnjak...**
Samo hrabro! Upotrijebi sve svoje **čarobnjačko znanje i vještine!** Želimo ti puno sreće!
Prijemni odbor **Magisteriuma**

Tvoje **ime**: _____

Mjesto stanovanja: _____

Povijest **čarobnjaštva** u tvojoj **obitelji**: ne
da (objasni) _____

Tvoj **učitelj**: _____

Područje magije za koje se obučavaš: _____

Učenici u tvojoj grupi: _____

Element kojim najbolje vladaš: _____ (nacrtaj simbol)

Magijski element kojim bi želio/željela bolje **ovladati**: _____

Upotreba magije **prije/izvan Magisteriuma**: ne
da (navedi okolnosti) _____

Dosadašnja **postignuća** na Magisteriumu: _____

Dosad postignuta **razina magijske kontrole** 0 1 2 3 4 5

Misije na koje bi se prijavio/prijavila: _____

Tvoj **stav** prema Neprijatelju smrti (zaokruži): bijeg poštivanje sporazuma suradnja savez
sudenje za zločine kazna osveta napad rat nešto drugo _____

Spremnost za pristupanje **praktičnom** dijelu ispita: da ne

Uspjeh na praktičnom dijelu ispita (ispunjava ispitivač nakon ispita): _____

U Magisteriumu 9. 6. 2017.

_____ _____

potpis kandidata potpis ispitivača

Prilog 1.3.

Našao/našla si se okružen(a) Progutanima. Možeš li se kako zaštititi od njih?
Proriču ti da ćeš, kad dovršiš obuku za čarobnjaka, postati uistinu loš čarobnjak. Zao. Najvjerniji sluga Neprijatelja smrti. Njegova desna ruka. Rekrutirat ćeš mu vojsku, krenuti u rat s njim. Šalju ti poruku od samog Neprijatelja koji ti javlja da računa na tebe i da uskoro krećete u napad. Nemaš puno vremena za djelovanje, a nešto svakako trebaš poduzeti.

Zatvara se Magisterium. Stiže nalog od uprave - svi se polaznici dijele u dvije grupe. Prva – koja se seli u drugu magijsku školu (za koju kažu da je provjerena, elitnija, uspješnija). Druga – kojoj će se zapečatiti magija i izbrisati pamćenje jer u novoj magijskoj nema toliko kapaciteta i strožija su pravila. Povjeren ti je važan zadatak: trebaš smisliti kriterij/test po kojem ćeš razlučiti tko ide u prvu, a tko u drugu grupu.

Priča se da je Neprijatelj smrti bliže nego što se mislilo i što bi itko želio. Sumnjaš i nalaziš tragove (koje? koliko su pouzdani?) da se čak nalazi unutar Magisteriuma – među učenicima ili majstorima (gdje točno?!). Čini se da je to netko tko ti je blizak i drag. Moraš biti 100 % siguran/sigurna prije nego što digneš uzbunu u Magisteriumu, uperiš prst u nekom smjeru ili nešto poduzmeš kako bi otklonio/otklonila opasnost.

Netko učestalo napada ljude izvan Magisteriuma – magijom! Sumnjivi su svi čarobnjaci, ali i učenici. A u Magisteriumu se poziva na više misija nego ikad kako bi se zaštitila sigurnost čarobnjaka – od napada, ali i od nepravednih optužbi za napad. A što je sa sigurnosti ljudi izvan Magisteriuma? Čija su oni odgovornost? Mogu li se napadi predvidjeti i spriječiti? Misije nude mogućnost ovladavanja većom magijskom kontrolom, bolje obuke i – stjecanja slave među čarobnjacima. Imaš sat vremena da odlučiš na koju ćeš se misiju prijaviti.

Tri su brisana prostora istodobno: **Magisterium**, koji iznutra napada Neprijatelj smrti sa svojim pristašama, **šuma** oko Magisteriuma, koju su zaposjele kaosom opsjednute životinje koje kontrolira Neprijatelj te **tuneli**, koje žele srušiti odmetnici, svi ljudi koji nisu primljeni u školu ili nemaju predispozicije za čarobnjake pa žele uništiti Magisterium jer ga smatraju odgovornim za sve nedavne magijske napade na nečarobnjački svijet. Nije jasno tko ih je rekrutirao i poslao u taj napad. Trebaš krenuti na lokaciju koju smatraš prioritetom u roku od - odmah.

Prilog 1.4.

Biramo najknjigu god. 2016./2017.!

Koju bi ocjenu (od 1 do 10) dao/dala knjigama koje smo čitali prošle ČK ČK-ovske godine? Upiši ocjenu u kvadratiće. Zašto baš tu ocjenu? Izvoli objasniti. ☺

ožujak **2016.**
Fjodor Mihajlovič Dostojevski: *Kockar*

travanj
Terry Pratchett: *Jednakost rituala*

svibanj
Jane Austen: *Ponos i predrasude*

lipanj
Seth Grahame-Smith i Jane Austen: *Ponos i predrasude i zombiji*

ljetno čitanje: knjiga po izboru (koja?)

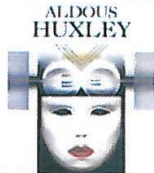

rujan
Roger Zelazny: *Gospodar Svjetlosti*

listopad
Nancy Farmer: *Kuća škorpiona*

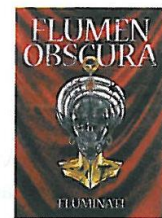

studeni
Aldous Huxley: *Vrli novi svijet*

VRLI
NOVI SVIJET

prosinac
Fluminati: *Flumen obscura*

2017.

siječanj
Sue Townsend: *Kraljica i ja*

Michal Viewegh: *Sjajne zeznute godine*

veljača
Virginia Woolf: *Orlando*

